

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Helena Růženská

Komunikace neslyšících prostřednictvím SMS zpráv

The communication of deaf through text messages

Praha 2013

Vedoucí práce: prof. PhDr. Alena Macurová, CSc.

Poděkování

Ráda bych poděkovala prof. PhDr. Aleně Macurové, CSc. za její podporu při psaní a hledání tvaru bakalářské práce. Nelze také nepoděkovat všem, kteří věnovali SMS pro jejich analýzu. Velký dík patří i mé rodině za podporu.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 21. 5. 2013

Helena Růženská

Abstrakt

Bakalářská práce je teoreticko-analytické povahy a věnuje se komunikaci českých neslyšících prostřednictvím SMS zpráv. V teoretické části zpracovává témata jazyka a komunikace, konkrétně vymezuje jazykovou komunikaci, komunikační funkce a faktory ovlivňující styl komunikátu. Dále charakterizuje komunikaci prostřednictvím SMS zpráv a postihuje její typické jazykové rysy v českém prostředí. Teoretickou část uzavírá shrnutí poznatků o psané češtině neslyšících Čechů. Tyto okruhy slouží jako východiska pro následnou analýzu SMS neslyšících. Součástí práce jsou SMS zprávy shromážděné ze soukromého a oficiálního typu komunikace. V praktické části jsou získané SMS analyzovány ze tří hledisek: jaké nesou funkce, jak se v nich projevuje vliv stylových faktorů a zda se do nich promítly charakteristické rysy SMS zpráv popsané v českém prostředí. Analýza hledá tendence, kterými se vyznačuje psaná čeština neslyšících v SMS zprávách. V závěru práce je provedena diskuse, kde jsou naznačeny možné směry dalších výzkumů.

Klíčová slova

SMS (textové zprávy), komunikace, komunikační funkce, komunikace prostřednictvím SMS zpráv, rysy komunikace prostřednictvím SMS zpráv, psaná čeština českých neslyšících

Abstract

The bachelor thesis is of a theoretical-analytical nature and deals with the communication of the deaf through text messages. The theoretical part sets out the notions of a language and communication, namely those of language communication, communicative functions and the factors influencing the style of communicative means. In the theoretical part, the main features of the communication through short text messages are defined with the focus on the language features typical for Czech language. The findings on the written Czech of the Czech deaf are summarised. The theoretical part, consequently, serves as a basis for the analytical part of the thesis that focuses on an analysis of the short text messages of the deaf that are either of a private, or official character. The collected text messages are examined from three main viewpoints: the functions they carry, the stylistics they apply and the extend, if any, to which they reflect characteristic features of text messages. The aim of the analytical part is to look for, and possibly, find tendencies in the written Czech of the deaf, i.e. in their short text messages. The end of the bachelor work is then devoted to the interpretation of the findings that gives rise to several issues for future possible discussion.

Keywords

SMS (short text message), communication, communicative function, communication through text messages, features of communication through text messages, written Czech of the Czech deaf

Obsah

1. Úvod.....	s. 9
2. Komunikace a faktory, které ji ovlivňují.....	s. 11
2.1 Komunikace.....	s. 11
2.2 Komunikační funkce.....	s. 12
2.3 Stylotvorné faktory.....	s. 13
2.3.1 Objektivní stylotvorné faktory.....	s. 14
2.3.1.1 Funkce komunikátu.....	s. 14
2.3.1.2 Užitá forma komunikátu.....	s. 14
2.3.1.3 Kód komunikace.....	s. 15
2.3.1.4 Ráz komunikátu.....	s. 15
2.3.1.5 Prostředí komunikace (místo a čas).....	s. 15
2.3.1.6 Adresáti.....	s. 16
2.3.1.7 Míra spontánnosti a připravenosti komunikace.....	s. 16
2.3.1.8. Téma komunikace a jeho uchopení.....	s. 16
2.3.2 Subjektivní stylotvorné faktory.....	s. 16
2.4 Epistolární styl a SMS zprávy.....	s. 17
3. Komunikace prostřednictvím SMS zpráv.....	s. 20
3.1 Obecná charakteristika komunikace prostřednictvím SMS zpráv.....	s. 20
3.2 Charakteristické rysy jazykové a stylové stavby textu v komunikaci prostřednictvím SMS zpráv.....	s. 21
3.2.1 Psaní bez mezer.....	s. 21
3.2.2 Zkratky.....	s. 22
3.2.3 Pronikání angličtiny.....	s. 23
3.2.4 Speciální „výrazy“.....	s. 23
3.2.5 Grafická simulace některých paralingválních a extralingválních prostředků mluvené komunikace.....	s. 23
3.2.6 Chybějící diakritická znaménka.....	s. 24
3.2.7 Velká a malá písmena.....	s. 25
3.2.8 Šablony.....	s. 25
4. Charakteristika psané češtiny českých neslyšících.....	s. 26
4.1 Komunikační kompetence neslyšících.....	s. 26
4.2 Specifika textů psaných českými neslyšícími.....	s. 27
4.3 Příčiny současného stavu psané češtiny neslyšících.....	s. 30

5. Analýza SMS zpráv psanými českými neslyšícími.....	s. 32
5.1 Metodika sběru a zpracování dat.....	s. 32
5.2 Poznámka úvodem.....	s. 34
5.3 Analýza z hlediska komunikačních funkcí.....	s. 36
5.4 Analýza stylových faktorů.....	s. 40
5.5 Epistolární žánr a SMS neslyšících.....	s. 43
5.5.1 Pozdrav a oslovení v úvodu.....	s. 43
5.5.2 Pozdrav a oslovení v závěru.....	s. 46
5.5.3 Postskriptum.....	s. 49
5.6 Analýza z hlediska charakteristických rysů jazykové a stylové stavby textu SMS zpráv.....	s. 49
5.6.1 Zkratky.....	s. 49
5.6.2 Pronikání angličtiny.....	s. 52
5.6.3 Grafická simulace paralingválních a extralingválních prostředků mluvené komunikace.....	s. 53
5.6.4 Chybějící diakritická znaménka.....	s. 56
5.6.5 Velká a malá písmena.....	s. 57
6. Diskuse.....	s. 58
7. Závěr.....	s. 60
Seznam literatury.....	s. 62

Seznam zkratk

CZTN – Centrum zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící

PMČ – Příruční mluvnice češtiny

SMS (textová zpráva)

1. Úvod

V současné době převažuje elektronická forma komunikace. Využíváme řadu technických vymožeností, abychom mezi sebou udržovali kontakt. Zakládáme účty na Facebooku, píšeme e-maily, posíláme SMS zprávy, chatujeme...

Trend elektronické komunikace se nevyhýbá ani neslyšícím.¹ Tato bakalářská práce se zabývá komunikací neslyšících prostřednictvím SMS zpráv.² I když jsme si vědomi toho, že nástup nejrůznějších prostředků typu iPod, iPhone a dalších, umožňujících neomezené připojení na internetovou síť,³ stírá hranice mezi SMS a internetovou komunikací, my se zaměříme na tradiční podobu SMS zpráv, tj. zprávy obsahující pouze text, ev. grafické symboly.

Dosavadní studie o komunikaci neslyšících prostřednictvím SMS zpráv publikované v zahraničí (např. Power – Power, 2004, Power – Power – Rehling, 2007, Okuyama – Iwai, 2011) byly zaměřeny spíše na sociologické faktory komunikace. Zjišťovaly, např. kolik SMS zpráv neslyšící denně pošlou, komu a za jakým účelem, preference tohoto typu média. V českém prostředí se zatím na podrobnější studie čeká.

V naší bakalářské práci se podíváme na komunikaci prostřednictvím SMS z odlišného hlediska – z hlediska toho, že tento typ komunikace je založen na komunikaci psanou formou mluveného jazyka, v českém prostředí psanou češtinou. Abychom mohli takový typ komunikace používat, musíme ve větší, či menší míře ovládat psanou formu jazyka, který se v dané oblasti používá. Pro neslyšící ovšem mluvený jazyk zpravidla představuje cizí jazyk, jemuž se musí učit. O tom, do jaké míry neslyšící ovládají psanou formu mluveného jazyka a jak se psaná čeština neslyšících odlišuje od psané češtiny slyšících, byla již napsána řada prací. Tato bakalářská práce je zaměřena pouze na vymezenou část této problematiky, a to psanou formu českého jazyka, kterou používají

¹ I když respektujeme úzus označovat Neslyšící (s velkým N) jakožto kulturní a jazykovou menšinu, budeme pro potřeby této práce používat termín neslyšící, kterým máme na mysli jakoukoli osobu se sluchovou ztrátou, jež komunikuje znakovým jazykem.

² SMS (*Short Message Service*) je služba, jejímž prostřednictvím lze posílat zprávy s textem na mobilní telefon adresáta, a to z mobilního telefonu, případně i z webového rozhraní (z tzv. SMS brán operátorů), e-mailu nebo prostřednictvím speciálního počítačového programu. (Lukáš, 2002, s. 13 – 17) Zkratka SMS se v češtině opisuje výrazy jako *textová zpráva*, *textovka*, *smska*, *esemeska*, *SMS zpráva* apod. My se v této práci přidržíme výrazů *SMS zpráva*, *SMS* nebo *textová zpráva*.

³ Ve starších typech mobilních telefonů je zavedena služba podobná internetu, tzv. WAP, který však nabízí omezené možnosti využití. (Lukáš, 2002, s. 18 – 20)

čeští neslyšící v komunikaci prostřednictvím SMS zpráv. Součástí práce jsou shromážděné SMS zprávy ze soukromého a oficiálního typu komunikace, které zaslali neslyšící slyšícímu adresátovi. Budeme tyto SMS analyzovat především z těchto hledisek: jaké nesou funkce, jak se v nich projevuje vliv stylových faktorů, a zda se do nich promítly charakteristické rysy SMS zpráv popsané v českém prostředí. Výklad v teoretické části bakalářské práce poslouží jako východisko pro analýzu.

Cílem této bakalářské práce je podchytit na základě analýzy tendence, kterými se vyznačuje psaná čeština neslyšících v SMS zprávách.

2. Komunikace a faktory, které ji ovlivňují

2.1 Komunikace

Pojem komunikace bývá nazírán z různého úhlu pohledu, my se však vzhledem k tématu této bakalářské práce, jež rozebírá dorozumívání se psanou formou jazyka, omezíme na komunikaci v užším pojetí, a to na jazykovou komunikaci. Jazyková komunikace je definována jako „přenos jakékoliv informace jazykem, a to různým způsobem, v zásadě však mluvou nebo písmem.“ (Čermák, 2007, s. 19) *Současná stylistika* (Čechová a kol., 2008, s. 75) uvádí, že jazykovou komunikaci ovlivňuje charakter specifické funkce a zamýšleného cíle dorozumívání, což se děje v těsné závislosti na obou účastnících komunikace.

Nutným předpokladem úspěšné komunikace je pak rozvoj komunikačních činností. Mezi komunikační činnosti zahrnujeme mluvení a psaní (jedná se o produktivní činnosti, kdy dochází k vytváření a předávání nového sdělení) a naslouchání a čtení (tvoří protipól k již zmíněným komunikačním činnostem, který je založen na recepci, přijímání sdělení).⁴ (Šebesta, 1999, s. 61) K těmto činnostem K. Šebesta (1999, s. 67) vztahuje i dovednosti jazykové, jež se váží k jazykovému systému (a spojují se s dovednostmi používat a rozpoznávat jazykové prostředky), a dovednosti komunikační, vztahující se k užívání jazyka jako funkčního prostředku komunikace.

Aby člověk byl schopen komunikovat, je třeba mít rozvinuté komunikační kompetence. K. Šebesta (1999, s. 60) chápe komunikační kompetence jako „soubor všech mentálních předpokladů, které člověka činí schopným komunikovat.“ Do tohoto souboru zařazuje:

- ovládání jazyka, resp. jazyků, nebo šíře kódů
- interakční dovednosti: dovednost brát ohled na typ komunikační situace a prostředí a volit jí přiměřené, vhodné komunikační prostředky a postupy; respektovat normy; zvládat strategie dosahování cílů

⁴ Tyto činnosti se dále liší typem média, jehož prostřednictvím se komunikace uskutečňuje – buď uvažujeme o médiu zvukovém (činnosti mluvení a naslouchání), anebo vizuálním (činnosti psaní a čtení). (Šebesta, 1999, s. 61)

- kulturní znalosti: znalost sociální struktury, hodnot a postojů, kognitivních map a schémat. (Šebesta, 1999, s. 60)

2.2 Komunikační funkce

Jak již bylo řečeno shora, jazykovou komunikaci ovlivňuje mj. zamýšlený cíl dorozumívání. Realizací výpovědí⁵ v konkrétních komunikačních situacích zpravidla nejen něco říkáme – dochází k přenosu informací – ale zároveň tím, co říkáme a jak to říkáme, usilujeme o dosažení konkrétního cíle u adresáta. (PMČ,⁶ 2008, s. 585) Proto lze mluvení a psaní chápat jako druh účelného jednání. (PMČ, 2008, s. 586)

Množství komunikačních funkcí vedlo k jejich různé klasifikaci.⁷ V této bakalářské práci budeme vycházet z pojetí *Příruční mluvnice češtiny* (2008, s. 588 – 589, 598 – 622). Zde autoři na základě dvou hledisek (komunikačního cíle a vztahu „slov k světu“) dospěli k následující klasifikaci komunikačních funkcí (s. 588 – 589):

- výpověď s funkcí asertivní (neboli oznamovací, sdělovací, tvrdící...): cílem je „obohatit“ vědomí adresáta o nějakou informaci, popřípadě způsobit zároveň, aby to adresát akceptoval (sem zařazujeme sdělení, oznámení, hlášení atd.)
- výpověď s funkcí direktivní: cílem je, aby adresát vykonal sdělené (patří sem např. rozkaz, prosba, návod, rada, doporučení...)
- výpověď s funkcí interogativní/otázkovou: cílem je získat informaci o světě, kterou mluvčí postrádá (sem náleží mj. otázka a její různé podtypy)
- výpověď s funkcí komisivní: cílem je zavázat se k vykonání něčeho (zahrnujeme sem slib, závazek, nabídku aj.)
- výpověď s funkcí permisivní a koncesivní: cílem je odstranit pro daný případ existující překážky, které brání adresátovi vykonal to, co si přeje (vztahuje se např. k souhlasu, dovození... a – v případě negativního postoje – i k odmítnutí, nesouhlasu, nedovození...)

⁵ Výpověď chápeme jako „větu (věty) zakotvenou (pronesenou nebo napsanou) v nějaké konkrétní komunikační situaci.“ (PMČ, 2008, s. 371)

⁶ Zkratka PMČ v tomto případě a i v následujících výskytech označuje *Příruční mluvnici češtiny* (2008).

⁷ Např. ve školských gramatikách se zjednodušuje klasifikace výpovědí, které nesou komunikační funkci, na čtyři typy: výpovědi s funkcí oznamovací, tázací, rozkazovací a přací. (PMČ, 2008, s. 587)

- výpověď s funkcí varování: cílem je, aby se adresát vyvaroval takového jednání, které by mohlo mít negativní následky (patří sem varování, výstraha, výhrůžka atd.)
- výpověď s funkcí expresivní a satisfaktivní: cílem je dát adresátovi najevo kladné nebo záporné stanovisko mluvčího (zahrnujeme sem např. výtku, poděkování, pochvalu, blahopřání, kondolenci...)
- výpověď s funkcí deklarativní: cílem je měnit stav světa (sem náleží mj. křest, jmenování, odsouzení)

Zajímavá je i funkční diferenciacie komunikace, ktorou navrhl K. Šebesta (1999, s. 70 – 74). Šebesta totiž funkce totiž vztahuje nejen ke komunikačnímu cíli, ale i k činnostem komunikantů. Rozlišuje tak čtyři typy zaměření komunikace:

- zaměření věcné: záměrem je získat nebo předat věcné informace
- zaměření na interakci
- zaměření praktické: komunikace má doprovodný charakter, váže se k jiným aktivitám (např. při společných činnostech s druhými)
- zaměření na estetický zážitek a zábavu

Závěrem poznamenejme, že jazyk neplní jen výše uvedené komunikační funkce. Jazyk totiž nemusí být využíván pouze ke komunikaci, ale slouží např. i jako prostředek organizace myšlení (pak hovoříme o funkci mentální neboli kognitivní). (Čermák, 2007, s. 75)

2.3 Stylotvorné faktory

Vedle cíle komunikace je třeba brát v úvahu rovněž komunikační situaci.⁸ (Čechová a kol., 2008, s. 76) Výběr z faktorů, jež mohou ovlivnit výslednou podobu komunikátu, zúžíme pro naše účely na tzv. stylotvorné faktory. Vycházíme z definice uvedené v *Současné stylistice* (Čechová a kol., 2008, s. 76), kde se termínem stylotvorné faktory označují všechny okolnosti a vlivy, jež usměrňují výběr výrazových prostředků a ovlivňují výsledný

⁸ Komunikační situaci chápeme „komplexy (sociálních, psychických a řečových) faktorů a podmínek, které ovlivňují původce jazykových projevů při formulování výpovědi.“ (PMČ, 2008, s. 568)

styl komunikátu.⁹ Stylotvorné faktory se dále rozdělují na objektivní a subjektivní. Výsledkem působení subjektivních faktorů za současného působení faktorů objektivních jsou individuální rozdíly v celkovém stylu autora. (Čechová a kol., 2008, s. 89)

2.3.1 Objektivní stylové faktory¹⁰

Stylové faktory, které plynou z toho, čím je autor komunikátu obklopen, co na něj působí, a regulují jeho projev, se nazývají stylové faktory objektivní. Působí vně autora.

Za objektivní stylové faktory jsou považovány funkce a forma komunikátu, kód komunikace, ráz komunikátu, prostředí (místo a čas) komunikace, adresáti, míra připravenosti (příp. spontánnosti) a téma komunikace.

2.3.1.1 Funkce komunikátu

Funkce komunikátu bývá v české stylistice označována za nejzávažnější stylový faktor. Východiskem je skutečnost, že jazyk slouží k dorozumívání (komunikaci). Za základní funkci komunikátu považujeme funkci dorozumívací neboli komunikační. V komunikaci je tato základní funkce doprovázena dalšími dílčími funkcemi,¹¹ pomocí kterých se mj. ve školní slohové výchově rozlišují tzv. funkční styly.

2.3.1.2 Užitá forma komunikátu

Forma komunikace může být mluvená nebo psaná. Tyto dvě formy se obvykle odlišují výběrem lexikálních prostředků a v koherenci. Mluvené komunikáty bývají zpravidla spontánního a neformálního charakteru, situačně zakotvené a objevují se v nich prostředky paralingvální a extralingvální, které jsou v psaných textech nahrazovány prostředky

⁹ Vedle zmíněného dělení stylových faktorů existují i další vymezení (např. v PMČ, 2008, s. 704 – 724), a ta se v zásadě shodují.

¹⁰ V této charakteristice objektivních (a posléze i subjektivních) stylových faktorů čerpáme ze *Současné stylistiky* (Čechová a kol., 2008, s. 78 – 86).

¹¹ Dílčích funkcí existuje celá řada: funkce odborněsdělná, direktivní, získávací, estetickysdělná aj.

grafickými a textovými. V psané formě (s výjimkou soukromých sdělení) převažuje tendence k respektování zásad kodifikace.

2.3.1.3 Kód komunikace

V jakékoli komunikaci (ať už se jedná o verbální, nebo neverbální, popř. smíšenou) si autor komunikátu volí kód komunikace. Při verbální komunikaci autor používá verbální jazyk s jeho systémem znaků, ten pak může být realizován v psané podobě prostředky grafickými a v mluvené podobě prostředky zvukovými. V českém prostředí autor vybírá mezi útvary a poloútvary českého jazyka.

2.3.1.4 Ráz komunikátu

Ráz komunikátu souvisí s dichotomií soukromost – veřejnost. Vyplyvá z komunikační situace a také z cíle a funkce zamýšlené komunikace. Komunikát může mít ráz oficiální, popř. polooficiální, nebo neoficiální (soukromý a důvěrný).¹² Míra jeho oficiálnosti pak souvisí s veřejností a závažností komunikačního aktu.

2.3.1.5 Prostředí komunikace (místo a čas)

Na styl působí vliv prostředí, jeho kultura, místo a čas komunikace. Prostředí může být soukromé – veřejné, známé – neznámé. Svou roli hraje také to, z jakého sociálního prostředí autor pochází. Nezanedbatelný vliv má i fyzikální aspekt (teplo/chlad, hluk/ticho, kvalita osvětlení atd.). Charakter komunikace rovněž určuje i čas vymezený ke komunikaci. Mezi usměrňující faktory někteří lingvisté zahrnují také vzdálenost mezi autorem komunikátu a recipientem.

¹² PMČ (2008, s. 712) mluví o komunikačním prostředí, které může být v různé míře důvěrné, nebo naopak nabývat různého stupně oficiálnosti. Poměr soukromosti – veřejnosti se tak může projevovat v různé míře.

2.3.1.6 Adresáti

Adresátem může být jednotlivec nebo kolektiv, ti jsou autorovi buď známi, nebo ne. Styl komunikátu ovlivňuje i přítomnost či naopak nepřítomnost adresáta. Kvalitě komunikace napomáhá znalost charakteru adresátů a jejich obvyklého vyjadřování a také vědomé respektování těchto faktorů autorem komunikátu. Neméně důležitým činitelem je i případný osobní vztah mezi komunikanty.

2.3.1.7 Míra spontánnosti a připravenosti komunikace

Komunikáty mohou být předem připravené (lze i v bodech) nebo nepřipravené (spontánní, bezprostřední). Míra připravenosti komunikace se odráží na obsahové i jazykové stránce. Nepřipravené komunikáty jsou tvořeny spontánně. Stává se pak, že autor nevolí vhodná slova, často se opakuje ve výrazivu, komunikát je zahlcen zájmeny a není propracovaný po syntaktické stránce.

2.3.1.8. Téma komunikace a jeho uchopení¹³

Témata komunikátů vycházejí z různých oblastí lidské činnosti a myšlení. Téma pak ovlivňuje vlastnosti komunikátu a rovněž volbu komunikačního kódu.

2.3.2 Subjektivní stylové faktory

Stylové faktory, které jsou spjaty se samotným autorem komunikátu, tj. se subjektem a s jeho odlišnostmi od ostatních, a jsou tudíž individuální, se nazývají stylové faktory subjektivní.

Dosavadní poznání, výchova, zkušenostní komplex, intelektuální a rozumová vyspělost a schopnost logického myšlení formují autora natolik, že je schopen promítat do komunikace své postoje. Individuální rozdíly ve stylu také vyplývají ze znalosti (resp.

¹³ Autorky *Současné stylistiky* (2008, s. 86) zařazují tento faktor do objektivních stylových faktorů s vědomím, že se jedná o diskutabilní záležitost. Rozhodly se tak proto, že styl lze pojmut i jako komplexní vlastnost projevu, proto můžeme v určitém smyslu považovat i téma za stylový faktor.

ovládání) kódu komunikace, kulturního rozhledu, znalosti tématu a obsahu a ze vztahu k nim. Do komunikace se dále promítá emocionální, resp. emotivní založení autora a jeho příslušnost k určité sociální skupině a profesi. Rovněž věk a pohlaví adresáta jsou nezanedbatelnými biologickými faktory, které komunikaci ovlivňují. Můžeme uvažovat i o vlivu mentálních vlastností produktora, jeho momentálním psychickým a fyzickým stavu, na kterém závisí stupeň připravenosti ke komunikaci a schopnost se vyjadřovat v dané situaci pohotově a bez zábran. K subjektivním stylovým faktorům dále náleží mj. i vědomé vyjádření postoje k adresátovi a také schopnost metajazykového myšlení.

2.4 Epistolární styl a SMS zprávy

Dalo by se říci, že v některých případech mohou SMS zprávy svou formou evokovat dopisovou formu. Někdy totiž obsahují charakteristické rysy dopisů. Proto do této bakalářské práce zařazujeme i poznámky o stylu epistolárním. Jsme si zároveň vědomi poznámky J. Hoffmannové (2003, s. 60) týkající se elektronické komunikace, že se tento typ komunikace (kam patří i SMS) pohybuje v rozmezí mezi písemnou korespondencí a bezprostředním osobním rozhovorem. Z uvedeného důvodu není zařazení SMS do epistolárního stylu zcela jednoznačné. Např. v *Současné stylistice* (Čechová a kol., 2008, s. 203) se v rámci členění funkčních stylů řadí zprávy SMS do prostědělovacího stylu. Na jiném místě (s. 205) její autoři naznačují, že se v budoucnu bude hovořit o novém stylu, a to o sekundárním stylu elektronické komunikace, kam by pak patřila i komunikace prostřednictvím SMS.

SMS zprávy zprostředkovávají písemnou komunikaci na dálku, přičemž podle současných výzkumů vytěsňují ručně psaný dopis, který dříve sloužil jako čelný reprezentant takového kontaktu. (Hladká – Šmilauer, 2006, s. 151) Hladká – Šmilauer (2006, s. 151) poznamenávají, že tento jev s sebou nese modifikaci dlouhodobě utvářených epistolárních norem i norem psaného textu vůbec.

U stylu epistolárního (a nejen u něho) rozlišujeme komunikaci oficiální a familiární (soukromou). Oba účastníci komunikace nejsou spolu v přímém kontaktu, proto adresát nemůže na výpověď mluvčího bezprostředně reagovat. (Jelínek, 1995, s. 126) „Pisatel [...] se nemusí obávat přerušení komunikátu a je při psaní dopisu vyvázán ze závislosti na čase.

To mu umožňuje promyšlenější výběr výrazových prostředků a jejich důkladnější textové zpracování.“ (Jelínek, 1995, s. 126) V tomto bodě se již styl používaný v dopisech a v SMS částečně rozcházejí. Jak bylo řečeno v kapitole 3, komunikace prostřednictvím SMS je prostředkem k jejímu zrychlení, kdy adresát může reagovat ihned a komunikace se tím stává interaktivní. Na druhou stranu SMS rovněž poskytují možnost pozdržení odpovědi, tj. adresát není vázán časově, stejně tak jako u dopisu.

Hoffmannová a Kraus (1996, s. 19 – 23) rozlišují šest základních částí dopisu z oblasti kompozice dopisu a epistolárních formulí: oslovení (slouží k navázání kontaktu pisatele s adresátem), úvod, vlastní obsah dopisu, závěr (v této části dopisu se někdy objevují také metatextové komentáře typu omluva za nečitelné písmo), pozdrav, podpis a případné další dodatky na konci dopisu (tzv. post scriptum – P.S.). Hladká (2005b, s. 133) tyto části dopisu rozšiřuje ještě o lokalizační a datační údaje (tj. kde a kdy byl dopis napsán). Hladká (2005b, s. 132) poznamenává, že přes autorskou individualitu a vyjadřovací bezprostřednost se v soukromé korespondenci (kdy by se mohlo předpokládat, že její stavba a výběr výrazových prostředků nebudou příliš závislé na konvencích) ukazují tendence k zachovávání určitých stereotypů, zejména v oblasti kompozičních postupů a epistolárních formulí. Proč tomu tak je, Hladká (2005b, s. 132) vysvětluje především kontaktní funkcí komunikace a uvádí, že „autor soukromého dopisu svým textem většinou nechce sdělit nic víc, než že na adresáta myslí, zpravidla se nebrání užití připravené kompoziční struktury ani ustálených formulí, které mu tuto intenci pomohou vyjádřit „s co nejmenší námahou“ a zároveň zaručují, že také adresát bude jeho záměr na základě zkušenosti s podobnými texty (s textovým vzorem) správně interpretovat.“ (Hladká, 2005b, s. 132)

Nejvýraznější je dodržování epistolárních konvencí v tzv. textových stereotypech¹⁴ – tj. např. v krátkých pozdravných a blahopřejných textech na pohlednicích. (Hladká, 2005b, s. 132) Ty se od ostatní soukromé korespondence liší minimální volností ve výběru výrazových prostředků i v kompozici. Textové stereotypy se objevují i v delším korespondenčním textu, v němž pak mohou pisatelé vypomáhat tím, že jsou mu k dispozici jako jakési polotovary pro vyjádření hlavní intence (např. pozdravné formule) a také tím, že přispívají k posunům textu v kompozičních zlomech. (Hladká, 2005b, s. 132)

¹⁴ Tento termín citujeme z článku M. Jelínka (1995, s. 134), kde uvádí modelový příklad textového stereotypu: „Milý příteli, posílám Ti srdečný pozdrav z lázní, kde se tři týdny léčím. Je zde pěkné prostředí, pečují tu o mne vzorně a lázeňská kúra mi dělá dobře. Srdečně Tě zdraví (Tvůj) Petr.“ (tamtéž)

Stereotypnost se projevuje i v oficiálním typu korespondence, kde např. stereotypnost obchodních dopisů je funkční a napomáhá rychlému dorozumění. (Jelínek, 1995, s. 126)

3. Komunikace prostřednictvím SMS zpráv

3.1 Obecná charakteristika komunikace prostřednictvím SMS zpráv

Komunikace prostřednictvím SMS zpráv má svá specifika. Hladká (2006, s. 83) dokonce uvádí: „Komunikace prostřednictvím SMS přinesla ještě větší uvolnění tradičních zásad spjatých s tvorbou psaného textu nežli e-maily.“ Autorka se rovněž domnívá, že charakter SMS může být ovlivněn i tím, že se jedná o komunikaci oblíbenou mezi mladými lidmi, což se projevuje v její neformálnosti a v hravém užívání výrazových prostředků. (Hladká, 2006, s. 83) Pro svou specifičnost se v angličtině dokonce objevuje termín *lingo*, kterým je označována angličtina SMS zpráv. (Hašová, 2002, s. 209)

V odborné literatuře se setkáváme s následujícími charakteristikami, jimiž se projevuje komunikace prostřednictvím SMS zpráv (s ohledem na české prostředí):

a) **úspornost**: je dána omezeným počtem znaků, kdy lze dosáhnout maximálně 160 znaků v jedné SMS zprávě. Do tohoto počtu znaků se zařazují i mezery mezi slovy, za interpunkčními znaménky apod. Samotná zkratka SMS na charakteristiku úspornosti poukazuje již ve svém názvu – doslova „servis krátkých zpráv“ v překladu Hašové (2002, s. 208). Hašová (2002, s. 207) tvrdí, že omezenému počtu znaků se autor textu přizpůsobuje pomocí vlastních strategií tak, aby do malého prostoru vtěsnil co nejvíce informací. Použité strategie by přitom neměly bránit porozumění. My se ovšem domníváme, že záleží na tom, jakou SMS zpráva vykonává v té dané chvíli funkci. Podle toho se pak liší délka zprávy. Hašová (2002, s. 207 – 208) mezi úsporné strategie řadí mimo jiné psaní bez mezer, zkratky a výpůjčky z angličtiny.

b) **rysy mluvené češtiny**: SMS zprávy se pohybují na rozhraní psanosti a mluvenosti, ačkoli primárně se jedná o písemnou formu komunikace. Poznámku Čmejrkové (1997, s. 246), že se e-mailová komunikace „jeví jako povrchově psaná a hloubkově mluvená“, lze podle našeho názoru uplatnit rovněž i na komunikaci prostřednictvím SMS zpráv. Projevují se zde prvky mluvenosti, což Hašová (2002, s. 207) dokládá na příkladech typu *neska* (dneska), *nepudu* (nepůjdu), *dyš*, *gdýš* (když), *jak sem rek* (jak jsem řekl). Zjednodušená výslovnost v těchto případech napomáhá stručnosti vyjadřování.

(Hoffmannová, 2003, s. 65) Tendence k nespisovným prostředkům běžné mluvy zmiňuje rovněž Hladká (2006, s. 87).

c) **usnadnění a zrychlení komunikace**: „Člověk píše, komu chce, kdy chce, odpoví na to, na co chce.“ (Hašová, 2002, s. 207) Navíc si svou odpověď může promýšlet libovolně dlouho nebo odpovědět okamžitě. (Hašová, 2002, s. 207) Komunikace se tak stává interaktivní, oběma účastníkům komunikace se zdá, jako by sdíleli tutéž situaci. Pisatelé SMS zpráv se obvykle nevracejí k již napsanému, postupují v komunikaci stále vpřed. (Hoffmannová, 2003, s. 60)

d) **nedodržování pravopisných norem**: Hladká (2006, s. 73) rozlišuje mezi třemi typy nedodržování pravopisných norem.¹⁵ Jedná se o chyby neintencionální (nezáměrné) způsobené pisatelovou neznalostí, chyby polointencionální, kdy pisatel upřednostňuje obsah před formou korespondence, a proto neklade velký důraz na dodržování pravopisných norem, a „chyby“ intencionální (úmyslné), které mají za cíl pobavit adresáta (tento typ „chyby“ slouží jako aktualizací prostředek).¹⁶ (Hladká, 2006, s. 73 – 74)

3.2 Charakteristické rysy jazykové a stylové stavby textu v komunikaci prostřednictvím SMS zpráv

V následujícím výčtu uvádíme charakteristické rysy češtiny slyšících Čechů v komunikaci prostřednictvím SMS zpráv, které jsou zmiňovány v dostupné odborné literatuře.¹⁷

3.2.1 Psaní bez mezer

Během psaní SMS zprávy pisatel vynechává buď mezeru za interpunkčními znaménky, nebo vynechává i mezeru mezi jednotlivými slovy. (Hladká, 2006, s. 84) V druhém případě je hranice mezi slovy vymezena velkým písmenem na začátku každého slova

¹⁵ Toto rozdělení Z. Hladká (2006) uplatňuje na korespondenci obecně, ale domníváme se, že použité členění lze vztáhnout i na komunikaci prostřednictvím SMS zpráv.

¹⁶ Podrobněji k aktualizacím prostředkům se vyjadřuje Z. Hladká (2006, s. 80). Mj. jako příklad uvádí pravopisně nesprávné zachycení znělostní asimilace (*je mi fšelijak*). (Hladká, 2006, s. 80)

¹⁷ Pro účely naší práce zde ponecháváme stranou jeden z rysů, a to obohacení slovní zásoby. S příchodem mobilních telefonů se čeština obohatila o nová slova. Jedná se o slova a spojení typu *ne/mít signál*, *ne/mít kredit*, *ne/být mobilní*, *dobít si mobil(a)*, *esemeskovat*, resp. *textovat* aj. (Hašová, 2002, s. 210 – 211)

(TextovkaPakVypadaTakto), nebo se jednotlivá slova odliší střídáním velikosti písmen (TEXTOVKAtudizVYPADAjinak). (Lukáš, 2002, s. 23) To, jestli se pisatel rozhodne vynechávat mezery, se většinou řídí délkou zprávy. V krátkých zprávách, kde není důvod šetřit místem, se mezery zpravidla vyskytují, a naopak je tomu u delších zpráv. (Hladká, 2006, s. 84)

3.2.2 Zkratky

Zkratky se v textových zprávách objevují v několika podobách. Mohou být standardní i nestandardní, vytvořené slovotvorně a pravopisně korektně i nekorektně. Podmínkou je jejich srozumitelnost pro adresáta. Dodržení této podmínky napomáhá kontextová zapojenost SMS, takže i v případě použití nestandardizovaných zkratk zpravidla nečiní adresátovi problém zprávě porozumět. (Hladká, 2006, s. 84 – 85) Hoffmannová (2003, s. 65) poznamenává, že zkrácené podoby slova se používají buď obecně, nebo po dohodě mezi konkrétními partnery komunikace.¹⁸ Kromě kontextového zkracování libovolných slov (např. *Dekuji ti za pochop.*) a užívání standardizovaných značek a iniciálových zkratk se setkáváme s novými zkratkami, jež jsou typické pro textové zprávy. (Hladká, 2006, s. 84) Hašová (2002, s. 207 – 208) uvádí dva typy tohoto jevu. V prvním případě se mohou vynechávat některé hlásky (popř. všechny samohlásky). Např. slovo *protože* se запиše jako *poe*, *kdekoliv* jako *kdklv* nebo *kdeklv*. Zpravidla se jedná o dlouhá slova, která se takto zkracují vzhledem k omezenému počtu znaků pro jednu SMS zprávu. Můžeme se také setkat s druhým typem, a to se zkracováním slov na první slabiku (resp. na několik počátečních písmen): např. dny v týdnu se označují prvními dvěma písmeny: *po*, *ut*, *st*, ... a měsíce třemi písmeny *led*, *uno*, *bre*, ... atd. V SMS dále nalézáme standardizované i aktuálně vytvořené iniciálové zkratky názvů zemí a měst (např. *CR* Česká republika, *HB* Havlíčkův Brod). (Hladká – Šmilauer, 2006, s. 160)

¹⁸ Lukáš k tomu podotýká, že v případě nových zkratk pak „míra zkracování musí být ... úměrná inteligenci a fantazii příjemce textovky.“ (2002, s. 23)

3.2.3 Pronikání angličtiny

Kvůli omezenému počtu znaků jedné textové zprávy někteří pisatelé volí anglický překlad výrazů, pokud jejich české ekvivalenty jsou delší v počtu znaků (např. *if* – pokud, *hi* – ahoj, *I* – já). Obdobně jako v češtině jsou některé anglické výrazy zkracovány vynecháváním hlásek (např. *pls* please – prosím). Rovněž se setkáváme se zavedenými zkratkami¹⁹ (*BTW* by the way – mimochodem, *ASAP* as soon as possible – co nejdříve, *OT* off topic – mimo téma hovoru aj.) a se speciálními „výrazy“ složenými z písmen a číslic (*GR8* great – skvělé, *xmas* Christmas – Vánoce, *4U* for you – pro tebe, *ILU2* I love you too – také tě miluji, a další). (Hašová, 2002, s. 208 – 209) Dále se v textových zprávách objevuje kontaminace českého pravopisného systému anglickým (např. *Sharka* Šárka, *blockovan* blokován, *Veet* Vít). (Hladká, 2006, s. 85)

3.2.4 Speciální „výrazy“

Jedná se o zvláštní zkracovací postup, který podle Hladké (2006, s. 84) slouží také jako humorný prvek. Např. *jsem o5 z5* (jsem opět zpět), *nej1dussi* (nejjednodušší) – zde číslovky nahrazují písmena, nebo se můžeme setkat s výrazy typu *jaxe mas* (jak se máš), *qetina* (květina), kde zjednodušené souhláskové skupiny *ks* nahrazují grafém *x* a *kv* nahrazují *q*.²⁰ (Hašová, 2002, s. 208) Stejné postupy nacházíme při výpůjčkách z angličtiny (viz výše).

3.2.5 Grafická simulace některých paralingválních a extralingválních prostředků mluvené komunikace

Ve snaze přiblížit elektronickou komunikaci mluvenému projevu má podle Hladké (2006, s. 82) pisatel větší potřebu vyjádřit své emoce a postoje jiným způsobem než jazykovými prostředky. Hladká (2006, s. 82) vyčlenila tři skupiny, které grafickou simulací vyjadřují

¹⁹ Hašová (2002, s. 208) poznamenává, že tyto zkratky jsou označovány jako akronyma nebo akronymy. Podrobný seznam těchto zkratek nalezneme mj. u Lukáše (2002, s. 25 – 30).

²⁰ Okrajovou záležitostí lze nazvat česko-anglické kombinace, o kterých se zmiňuje Hašová (2002, s. 208). Uvádí jako příklad *neska to nego* (dneska to nejde) nebo *taxory* (tak sorry).

tyto paralingvální a extralingvální prostředky mluvené komunikace. Jedná se o příznakové používání velkých písmen, řetězení grafémů a interpunkčních znamének a emotikony.²¹

Použitím velkých písmen lze vyjádřit řadu významů (např. akcentace určitého výrazu – pozdrav a vlastní jména osob v úvodu nebo na závěr komunikace, zdůraznění rématu výpovědi, posílení emocionality, vyjádření intenzifikace výrazu...). (Hladká, 2006, s. 82)

Řetězce grafémů naznačují intonaci, jak by zněla v mluveném projevu, případně emocionálně motivovanou kvantitu apod. (např. *neee, nazdaar*). Typické je řetězení u citoslovcí. Vedle grafémů se v textových zprávách objevuje také intenzifikační a zdůrazňovací řetězení interpunkčních znamének, především otazníků nebo vykřičníků, a to i uprostřed věty. (Hladká, 2006, s. 82)

Emotikony jsou složeny z grafických symbolů (interpunkčních znamének, číslic aj.) dostupných na klávesnici mobilního telefonu, resp. počítače. Zpravidla se píše na konci zprávy. Mohou se stát i součástí samotného textu, např. v přání k Vánocům se uvede *:-)xmas* (happy Christmas). (Hašová, 2002, s. 209) Kromě toho, že slouží k vyjádření emocí a ke kontaktním účelům (vyskytují se ve spojení s pozdravem nebo mohou nahrazovat přímo i pozdrav, ať už na začátku nebo na konci textové zprávy), splňují požadavek vyjadřovací úspornosti. Často zastupují interpunkční znaménko. (Hladká, 2006, s. 83, 85) Lukáš (2002, s. 31) uvádí, že emotikony mohou také zvýraznit sdělení v SMS nebo dokonce i zajistit pisateli odpověď.

3.2.6 Chybějící diakritická znaménka

Hašová (2002, s. 209) uvádí, že chybějící diakritika může být ukázkou jazykového humoru pisatelů zpráv. Týká se to slov, kde chybějící diakritická znaménka mohou být zdrojem různého výkladu slova, např. *krtiny* – *křtiny*, *stihli* – *štíhlí*, *skoleni* – *školení*, *pracka* – *pračka*...).²²

²¹ Emotikony pochází z anglického *emoticons*, tj. z výrazu složeného ze slov *emotion* a *icon* (v překladu „emoce“ a „ikona“). (Hašová, 2002, s. 208)

²² K hravosti a tvořivosti pisatelů textových zpráv viz více Hašová (2002).

3.2.7 Velká a malá písmena

Z výzkumu Hladké (2006, s. 83) vyplynulo, že značná část textových zpráv byla psána výhradně velkými písmeny (cca 20 % z 500 sledovaných zpráv) nebo pouze malými písmeny (cca 5 % ze 150 sledovaných zpráv). Hladká (2006, s. 83) se domnívá, že upřednostnění jedné velikosti písma je motivováno tendencí zrychlit proces psaní. Podle našeho názoru je to pouze jedno z možných vysvětlení. Volbu velikosti písma totiž může ovlivnit také typ mobilního telefonu (starší typy neumožňují psát malými písmeny). Vyskytují se rovněž SMS zprávy, které začínají velkým písmenem, ale pokračují malými písmeny bez ohledu na členění textu nebo výskyt proprií. (Hladká, 2006, s. 83) Hladká (2006, s. 84) dále zmiňuje zdvořilostní psaní velkého písmene u druhé osoby osobních a přivlastňovacích zájmů. To se podle jejího výzkumu v textových zprávách objevilo v malé míře (pouze v 8 % sledovaných zpráv).

3.2.8 Šablony

Některé mobilní telefony obsahují předpřipravené šablony. Jedná se o předepsané texty, do nichž autor SMS zprávy vyplní pouze jméno osoby, které např. blahopřeje, případně počet minut, pokud se omlouvá za zpoždění. (Hašová, 2002, s. 211) Také existuje možnost si vytvořit vlastní šablonu. Hašová (2002, s. 211) o tomto rysu mluví jako o tendenci ke schematičnosti.

Samostatnou podkapitolou typických rysů SMS zpráv jsou **překlepy**. Narůstající počet překlepů (i jiných prohřešků) v SMS zprávách Hladká (2006, s. 83) vysvětluje např. snahou o rychlost, omezeností v počtu znaků, relativně obtížnou tvorbou grafémů (nutnost vícečetného stisknutí tlačítek) a cílem komunikace (většina zpráv obsahuje pouhé sdělení konkrétní věcné informace nebo zpráva má vést k posílení kontaktu). Podle Hladké (2006, s. 83) jsou nejčastější ty překlepy, v nichž místo správného grafému je jiný, který se vyskytuje na stejném tlačítku klávesnice mobilního telefonu, ale k jehož napsání je třeba odlišný počet stisků. Domníváme se však, že je obtížné zjistit, kdy se jedná o překlep a kdy např. o jazykovou neznalost.

4. Charakteristika psané češtiny českých neslyšících

Bádání v oblasti psané češtiny neslyšících probíhá od druhé poloviny 90. let 20. století. Nabízí obraz toho, na jaké úrovni jsou kompetence neslyšících v psané češtině. Otázka psané češtiny neslyšících je nahlížena především z pohledu analýz textů a identifikace specifických charakteristik. (Macurová, 2007, s. 54) Tyto výzkumy vedou k uvědomění si odlišností a specifík psané češtiny neslyšících a poukazují na problémy, se kterými se neslyšící potýkají. V této kapitole se pokusíme dosavadní poznatky²³ shrnout a vyjádřit, k jakým závěrům se dospělo. Naším cílem však není uvést úplný seznam tvarových a výrazových defektů psané češtiny neslyšících.²⁴ Již v roce 1998 A. Macurová (s. 185) poukázala na problémy neslyšících koordinovat vyjadřovací možnosti jazyka s mimojazykovými obsahy, tj. v popředí by měla být především komunikační způsobilost neslyšících, jejich schopnost přidělit textu nějaký smysl.

4.1 Komunikační kompetence neslyšících

Výzkum komunikace neslyšících v současné době obvykle nezahrnuje komunikační činnosti²⁵ označované jako mluvení a naslouchání. Z důvodu sluchového handicapu neslyšících se proto výzkum zaměřuje na psanou češtinu, tedy na komunikační činnosti psaní a čtení. Při psaní se vytváří a předává nové sdělení (tj. jedná se o produktivní činnost). Během čtení naopak dochází k recepci, tj. k přijímání onoho sdělení. (Šebesta, 1999, s. 61) Podle Komorné (2008, s. 34) se ukazuje, že výzkumy psaných textů českých neslyšících týkající se produkce zaostávají za výzkumy recepce.²⁶

²³ První krok ve výzkumu psané češtiny neslyšících učinila A. Macurová ve své analýze dopisové korespondence (1995). Základní charakteristiku psané češtiny neslyšících nalezneme u Hudákové (2002), Komorné (2008), Macurové (1995, 1998, 2000 aj.), Polákové (2000, 2001, 2002). Dílčími problémy psané češtiny neslyšících se zabývá řada dalších článků a prací: např. Bartošová (2010), Čechová (1999), Čížková (2010), Racková (1996), Richterová (2008), Šebková (2008), Wagnerová (2008), Ziebikerová (2008), Zýková (1997).

²⁴ Jinými slovy, jak nakládají s významy gramatickými a lexikálními. (Macurová, 1998, s. 185). Dále Macurová (2000, s. 37) poznamenává, že gramatika češtiny je pro neslyšící daleko větším problémem než zvládnutí slovní zásoby.

²⁵ Komunikační činnosti jsou popsány v kapitole 2 (viz Šebesta, 1999).

²⁶ V souvislosti s tím by bylo dobré mít na paměti poznámku V. Strnadové (1998, s. 240), že „vše, co se týká problematiky čtení, se projevuje také v písemném projevu neslyšících. Při čtení však někdy lze „uhodnout“ smysl obsahu (i kdyby jen náhodně a někdy nesprávně). Při psaní je situace neslyšícího člověka s malou

Dosud převažují výzkumy sledující jazykové kompetence neslyšících, tj. zaměřují se na využívání slovní zásoby a zvládnutí gramatiky českého jazyka. (Komorná, 2008, s. 34) Ke stejnému závěru došla také Suralová (2006, s. 5), která upozorňuje, že se klade větší důraz na zvládnutí jazykové kompetence než na osvojení komunikačních kompetencí.

S komunikační kompetencí souvisí produktivnost jazyka. Na tento rys přirozeného jazyka poukazuje rovněž Macurová (2000, s. 38). V jazyce tvoříme nekonečně mnoho výpovědí pomocí omezeného souboru prostředků a pravidel, které mezi sebou kombinujeme. Jazyk totiž není souborem prefabrikovaných konstrukcí. Do procesu komunikace však vstupuje nejen znalost jazyka a metajazyková znalost, ale i znalost světa, zkušenost se světem. (Macurová, 2000, s. 38)

Musíme, bohužel, konstatovat spolu s Komornou (2008, s. 35), že „odlišnosti psané češtiny neslyšících bývají často natolik zásadní, že příjemce není vůbec schopen dešifrovat konkrétní písemné sdělení neslyšícího člověka, zvláště jde-li o příjemce, který nemá zkušenost s podobným typem textů, nebo není-li znám kontext, ve kterém konkrétní text vznikl.“ Cílem by proto měla být především funkční gramotnost v češtině. Tento typ gramotnosti je definován jako dovednost funkčně využívat čtení a psaní v konkrétních komunikačních situacích. (Šebesta, 1999, s. 83). Jinými slovy, číst a psát s porozuměním.

4.2 Specifika textů psaných českými neslyšícími

Texty, které produkují neslyšící, se svým charakterem a formou liší od textů slyšících, leckdy výrazně. Komorná (2008, s. 35 – 36) ve své publikaci pojmenovává některé specifické rysy psaných textů českých neslyšících, z nichž vycházíme v následujícím nástinu.

Texty neslyšících autorů jsou jednorodé, autoři totiž využívají stále stejné prostředky bez ohledu na typ komunikační situace. Do textů se nepromítá jejich funkční zaměřenost. Nelze z nich vyčíst téměř nic o autorovi²⁷ (např. věk, pohlaví, původ, profese)

znalostí jazyka složitější.“ Dalo by se podle našeho názoru proto říci, že výzkumy zaměřené na produkci poukazují na skutečný stav kompetencí neslyšících v psané češtině spíše než výzkumy recepce.

²⁷ Výjimku podle Hudákové (2002, s. 125) tvoří patrné rozdíly mezi autory s různým vzděláním a mezi autory z prostředí, kde se komunikovalo pouze mluveným jazykem, nebo kde se ke komunikaci používal také znakový jazyk.

ani o adresátech. Macurová (1998, s. 180 – 181) ještě připomíná, že v textech se neprojevuje typová rozdílnost adresátů (interkulturní vs. intrakulturní komunikace), rozměr důvěrnosti nebo oficiálnosti, či různá míra připravenosti. Charakteristická je přítomnost tzv. citací z češtiny, tj. v textech se vyskytují gramaticky správné struktury, které ale nejsou kontextově zapojené, popř. jsou zapojené jen velmi volně.²⁸ Dochází proto k oddělení jazykové formy a obsahu – slovní spojení nebo syntaktické struktury, které pisatelé převzali z jiné komunikační situace, nemusí být v daném textu funkční. Neslyšící zpravidla píše v kratších, jednoduchých větách a jejich texty jsou obecně kratší než texty slyšících autorů. Takové texty často působí nesouvisle, nejsou v nich totiž dodržovány principy koheze a koherence (např. mají potíže s odkazováním k účastníkům komunikace v rámci textu). Hudáková (2002, s. 128 – 129) připomíná také střídání singuláru a plurálu (tykání a vykání) v rámci jednoho textu a odkazování k sobě samému v 3. os. singuláru. Text podle Hudákové (2002, s. 128) působí strnulým (neosobním, mrtvým) dojmem, k čemuž přispívá mechanické vrstvení slov a vět za sebou a výskyt velkého množství často se opakujících stereotypních frází. Tento jev (tzv. razítkování) se může objevovat jak v písemném projevu jednoho autora, tak i v projevech různých neslyšících autorů.

Komorná²⁹ (2008, s. 36 – 37) dále rozděluje specifické rysy psané češtiny neslyšících do dvou kategorií: zvláštnosti, které se vysvětlují např. nevhodnou výukou češtiny, a zvláštnosti ovlivněné interferencemi ze znakového jazyka.³⁰ Obě skupiny jsou vymezeny z hlediska lexikálních, morfologických a syntaktických odchylek od standardní psané češtiny.

Do první kategorie jsou zařazeny nevhodný výběr slov, komolení slov (chyby v diakritice, přehazování či vynechávání písmen či celých slabik), chyby ve valenci sloves

²⁸ To se obvykle vysvětluje tím, že si neslyšící uvědomují své nedostatečné kompetence v psaném projevu. Proto citují ve svých písemných projevech gramaticky správné věty z jiných textů ve snaze „vylepšit“ svůj text. (Komorná, 2008, s. 35) Opakovat se mohou celé věty a struktury (Komorná, 2008, s. 35), nebo jak uvádí Hudáková (2002, s. 128), větné vzorce a tzv. nosné fráze. Za citaci Macurová (1995, s. 27) považuje případy, kdy se jedno slovo opakuje nápadně často, právě v tom jediném tvaru bez ohledu na svou pozici ve větě. Je pak jakýmsi „reprezentantem“ lexikálního významu.

²⁹ Uvedme, že již před Komornou (2008) zaznamenaly tyto tendence desítky jiných autorů v souvislosti s dalšími jazyky. Její rozdělení navazuje na poznatky publikované v zahraniční literatuře, zejména z oblasti didaktiky výuky cizích jazyků.

³⁰ Jako interference označujeme „negativní jazykový transfer struktury z mateřského jazyka do jiného (cizího) jazyka.“ (Čermák, 2007, s. 247) Hudáková (2002, s. 129) upřesňuje, že interference se nemusí uskutečňovat pouze ze znakového jazyka, ale i z jiného vizuálně-motorického nebo kombinovaného audio-orálního a vizuálně-motorického komunikačního systému používaného neslyšícími dětmi mezi sebou či mezi neslyšícími dětmi a jejich slyšícími rodiči či pedagogy. Podrobněji interference z českého znakového jazyka popsala ve své diplomové práci (2008) W. Ziebikerová.

a předložek (resp. chyby v předložkových pádech), problémy s gramatickým rodem a v souvislosti s tím i se shodou substantiv a adjektiv a chyby ve shodě subjektu s predikátem. Tento základní výčet můžeme doplnit podle Hudákové (2002, s. 128 – 129) o další jevy, ze kterých zde zmíníme alespoň některé: z oblasti lexikální např. přidání nadbytečných slov nebo naopak absence nezbytných slov, záměna slov, jejich časté opakování (malá slovní zásoba), neznalost synonym a antonym. Na morfologické rovině se objevují chyby typu záměna slovních druhů a neznalost trpného slovesného rodu. V syntaxi se projevuje mj. převaha oznamovacích vět a neznalost vztahů významové podřazenosti a nadřazenosti.

V druhé kategorii se setkáváme s analytickým vyjadřováním gramatických významů,³¹ se záměnou sloves existence (*být*) a vlastnictví (*mít*), s lexikálním vyjadřováním času a jiných gramatických významů (např. slovesné osoby, způsobu a vidu),³² s absolutním zápořem (pomocí výrazu *vůbec*), s nerozlišováním důsledkových (*proto*) a důvodových vztahů (*protože*), s atypickým slovosledem, s vypouštěním slov, rovněž i s nahrazováním slov a s absencí pasivních konstrukcí. Ve výčtu Hudákové (2002, s. 129) dále nacházíme tyto rysy: vyjadřování příčiny/důvodu slovem *důvod*, absence spony a vyjadřování časových podmínkových vztahů spojkou *potom*.

Tento přehled můžeme dále rozšířit o poznatky dalších autorů. Např. Zýková (1997, s. 21) zmiňuje absolutní tvar 3. os. singuláru, kdy tento tvar nahrazuje běžně v textech neslyšících infinitiv, rozkazovací způsob, tvary jiných slovesných osob či pomocné tvary složených slovesných tvarů. Výčet jevů druhé kategorie doplňuje rovněž i Šebková (2008), která ve své analýze psané češtiny neslyšících v internetové komunikaci doložila mj. výskyt lexikálního vyjádření specifických znaků znakového jazyka.

³¹ Zýková (1997, s. 18 – 19) ve svém výzkumu zjistila tyto typy analytického vyjadřování gramatických významů: analyticky může být vyjádřen např. přítomný čas (*já jsem pomáhám*), budoucí čas dokonavých sloves (*já bude přijedu*) nebo také imperativ dokonavých sloves (*bud' vydržet*).

³² O lexikalizaci gramatických významů se zmiňuje také Zýková (1997, s. 19 – 21): lexikalizací jsou zasaženy minulý čas (příslovci času nebo minulým tvarem pomocného slovesa *být* a *mít*), podmiňovací způsob (např. tvary minulého času, někdy je podmiňovací způsob zřejmý pouze z kontextu), vyjádření zdvořilé prosby nebo přání (přídavným jménem nebo příslovci *rád*, *-a/raději*), zvrtná slovesa (slovem *spolu* či výčtem činitelů děje). Do analytického vyjádření zahrnuje rovněž celkový zápor, který Komorná (2008, s. 36) vyčleňuje samostatně.

4.3 Příčiny současného stavu psané češtiny neslyšících

Dosavadní výzkumy se shodují v tom, že málo neslyšících je funkčně gramotných (viz např. diplomová práce Polákové z roku 2000). Ovládají sice základní dovednost číst a psát, ale jejich komunikační kompetence jsou na nízké úrovni. (Souralová, 2006, s. 4)

V závěrech těchto výzkumů se objevuje několik základních okruhů problémů, které můžeme považovat zároveň i za příčiny současného stavu úrovně psané češtiny českých neslyšících. Autoři výzkumů docházejí shodně k závěrům, že základním problémem je neosvojení si jazyka v kritickém období. Většina neslyšících dětí, jež se narodily do slyšící rodiny, se totiž dostává do stavu, který A. Macurová označuje jako bezjazyčí (1998, s. 186). Neslyšící tak nemají k dispozici žádný první jazyk jako základ, jenž by jim sloužil k budování obecných a metajazykových kompetencí a fungoval by jako východisko výuky češtiny jakožto cizího, druhého jazyka. (Macurová, 2007, s. 54). Pokud neslyšící dítě nemůže vnímat fonémy mluveného jazyka, k čemu potom může přiřazovat grafémy (když se jedná o psanou podobu mluveného jazyka)? Pak se jedná o jazyk, který vlastně nezná. (Macurová, 2000, s. 35)

Souralová (2006, s. 4) v tomto kontextu připomíná Chomského univerzální gramatiku.³³ Na základě této vrozené univerzální gramatiky se začne rozvíjet mentální gramatika, díky níž dochází k rozvoji jazyka. Tento stav trvá od dvou let cca do puberty,³⁴ a to jen v případě, má-li dítě přístup k jazyku. Pokud tedy neslyšící dítě vyrůstající ve slyšící rodině nemá potřebné stimuly k jazykovému vývoji (mluvený jazyk je pro něho ze senzorických důvodů pochopitelně nedostupný a/nebo znakový jazyk osoby v jeho blízkosti neovládají), pak nemá adekvátní podmínky pro rozvoj mentální gramatiky žádného jazyka. (Souralová, 2006, s. 4)

Macurová (2007, s. 55) formuluje další dva okruhy problémů. Znalost jazyka je většinou ztotožňována se slovní zásobou a gramatika se odsouvá do pozadí. „Neslyšícím se při výuce češtiny předkládají neměnné, hotové izolované struktury.“ (Macurová, 2007, s. 55) Druhým okruhem, který s předchozím souvisí, je skutečnost, že je kladen malý důraz

³³ Tj. geneticky naprogramovanou schopnost naučit se jazyk. Vychází z vrozených principů, společných všem jazykům, a z nutnosti stanovit jejich podobu/parametry (pro každý jazyk individuální). (Čermák, 2007, s. 243)

³⁴ V názorech na to, v kolika letech se přestává rozvíjet mentální gramatika, se odborníci rozcházejí. Souralová (2006, s. 4) zde uvádí jeden z možných výkladů.

na funkce jazyka. Jazykové kompetence by měly sloužit k praktickému užití v konkrétních komunikačních situacích.

Neméně významným faktorem je také skutečnost, že se stále z velké části ve školách pro sluchově postižené nevyučuje čeština takovým způsobem, jakým se učí cizí jazyky. Neslyšící děti se tak učí podle stejného systému výuky češtiny jako slyšící. Tuto situaci umocňuje i to, že v tomto jazyce probíhá výuka i ostatních předmětů, čeština je zapojována do učební komunikace. (Komorná, 2008, s. 40)

Shrnutím sumy poznatků, jež jsou k dispozici, lze dojít k závěru, který dnes převládá, že čeština by se měla vyučovat na školách pro sluchově postižené stejným způsobem, jako se ji učí cizinci v České republice. Např. Komorná (2008, s. 40) doporučuje kontrastivní způsob výuky češtiny, kde znakový jazyk je považován za jazyk první a mluvený jazyk, tedy jazyk většiny, za jazyk cizí. Macurová (2007, s. 56) však upozorňuje, že „cizí jazyk se může úspěšně naučit pouze člověk, který rozumí světu a lidem, který má k dispozici jistý zkušenostní základ, o nějž své užívání jazyka opírá, který rozumí sám sobě a je ochoten učit se a který má jisté povědomí o jazyce a jeho fungování, chápe, k čemu jazyk je a že člověk jazyk potřebuje.“

5. Analýza SMS zpráv psanými českými neslyšícími

5.1 Metodika sběru a zpracování dat

Shromáždili jsme SMS zprávy jak ze soukromé, tak i z oficiální komunikace. Všechny SMS pochází z interkulturního typu komunikace, tj. komunikace, která proběhla mezi neslyšícím pisatelem a slyšícím adresátem. V následující analýze budeme pracovat se dvěma korpusy, které jsme označili jako *korpus CZTN*, jenž zahrnuje SMS zprávy posílané neslyšícími klienty do CZTN – Centra zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící,³⁵ a *korpus SOUKR* obsahující soukromé SMS zprávy psané neslyšícími.

Aby mohly být SMS zařazeny do korpusů dat, autoři museli být uživatelé znakového jazyka a podmínkou byla také sluchová ztráta autora. Nebylo však v možnostech této bakalářské práce zjistit velikost nebo typ sluchové ztráty všech informantů. Pro začlenění SMS zpráv do korpusu CZTN bylo podmínkou, aby pisatel byl klientem, který využívá některý typ tlumočnických služeb v CZTN. V případě korpusu SOUKR všichni autoři SMS ovládají český znakový jazyk (i když v různé míře).

Zastoupení z hlediska sociální charakteristiky pisatelů je široké, jsou ze všech věkových kategorií (s výjimkou kategorie do 15 let), různého typu i stupně vzdělání a pocházejí z odlišných prostředí. Korpusy zachycují psanou češtinu celkem od 78 neslyšících (42 v korpusu CZTN a 36 v korpusu SOUKR), což zajistilo pestrost dat.

Sběr SMS zpráv probíhal v letech 2010 – 2012. Během tohoto období byli kontaktováni slyšící i neslyšící Češi s prosbou o poskytnutí materiálu v podobě SMS. Následně byly takto získané SMS přepsány do textového editoru v počítači buď autorkou práce, nebo přímo adresáty, kteří poté SMS zasílali e-mailem autorce. Při přepisu byla dodržována původní podoba textů (včetně pravopisných chyb, překlepů apod.). Kontaktovali jsme rovněž Centrum zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící, kde probíhá komunikace s klienty mimo jiné také formou SMS zpráv. Z databáze CZTN byly sebrány SMS od náhodně vybraných klientů zaslané CZTN během roku 2012.

Abychom předešli legislativním problémům se zveřejněním soukromé korespondence, byly SMS získávány od příjemce či odesílatele pod podmínkou svolení alespoň jednoho účastníka komunikace. Dárci tedy souhlasili s uveřejněním a využitím

³⁵ CZTN – Centrum zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící je projekt organizace ASNEP, která sluchově postiženým klientům nabízí tlumočnické služby. CZTN [online]. [cit. 9. 4. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://www.cztn.cz>>.

SMS v této práci. Za účelem získání SMS zpráv do korpusu CZTN jsme písemně požádali paní Bc. Martinu Kronusovou o povolení přístupu do databáze CZTN, kde je archivována veškerá komunikace s klienty.

V další fázi jsme přistoupili k anonymizaci materiálu.³⁶ Způsob zpracování SMS zachovává anonymitu pisatelů, adresátů i dárců. Eliminuje identifikační údaje uvedené v originálech textů (příjmení, adresy, telefonní čísla apod.). Příjmení jsme nahradili písmeny NP, křestní jména NJ, iniciály NC, zeměpisná jména NM, telefonní čísla CP a ostatní jména a názvy NO. Při anonymizaci časových údajů jsme chtěli zachovat rozmanitost způsobu jejich zápisu autorem SMS zprávy, a proto jsme se rozhodli časové údaje písmeny nenahrazovat. Postupovalo se tak, že jakýkoli rok objevující se v textech dostal jednotný tvar 2011. V případě ciferného zápisu byl měsíc z období únor – září nahrazen číslem 1 a pokud šlo o měsíce říjen či prosinec, číslem 11. Stejný postup se uplatnil na dny (tj. 2. – 9. den v měsíci jsme nahradili číslem 1 a 10., 12. – 31. den v měsíci číslem 11). Hodinové údaje dostaly hodnotu buď 1 (v případě 2 – 9 hod) nebo 11 (v případě 10 a 12 hod). Minuty byly vyjádřeny buď hodnotou 10 (tou se nahrazovala čísla 20, 30, 40 nebo 50) nebo 11 (jež nahrazovala ostatní možné hodnoty, tj. od 12, 13... až po 59).

Poslední úpravou našeho korpusu bylo doplnění dostupných charakteristik pisatelů, konkrétně věku a pohlaví (M – muž, Ž – žena). Věk jsme rozdělili na tři věkové kategorie: od 15 do 30 let, od 30 do 60 let a nad 60 let. Jsme si vědomi dalších charakteristik, které bychom mohli sledovat, zde je ponecháme stranou z důvodu jejich nedostupnosti během našeho sběru dat. Bylo by totiž jistě zajímavé vzít v potaz u pisatele např. velikost a typ sluchové ztráty, věk sluchové ztráty, status jeho rodičů (zda jsou slyšící/neslyšící a zda v komunikaci preferovali, resp. preferují, český znakový jazyk nebo češtinu) a typ vzdělání.

³⁶ Postupovalo se částečně podle interních instrukcí, které autorka práce získala během spolupráce v roce 2011 na probíhajícím projektu Korpus DEAF (vedoucí projektu: PhDr. Klára Richterová), kam se zpracovávají psané texty českých neslyšících z různých zdrojů.

5.2 Poznámka úvodem

Dříve než budeme analyzovat SMS shromážděné v obou korpusech, rádi bychom upozornili na možné interpretace toho, co lze považovat za chybu, a na faktory, které mohou ovlivňovat výslednou formu a obsah SMS.

Chyby v psaných textech neslyšících nelze vždy zcela jednoznačně klasifikovat,³⁷ jak uvádí Macurová (1998, s. 183). Neměli bychom opomenout ani skutečnost, že ne vždy jsme schopni chyby správně identifikovat, pokud nemáme jasně dané pozadí,³⁸ na základě kterého mohou být chyby posouzeny. (Macurová, 1998, s. 183) Tento problém autorka názorně ilustruje na příkladu: „člověk pítí limondu močovody a potom močové mechýře ven močové trubice čurat! močové ledviny“. (Macurová, 1998, s. 183)

Jak již bylo uvedeno v kapitole 3, k charakteristickým rysům SMS zpráv patří rychlost, se kterou se udržuje komunikace. Autoři zpráv se obvykle nevracejí k již napsanému, postupují v komunikaci stále vpřed. (Hoffmannová, 2003, s. 60) Domníváme se proto, že v psané češtině neslyšících je v SMS zprávách těžké rozlišit, zda se jedná o překlep, který pisatel SMS přehlédl (resp. se jedná o důsledek toho, že text po sobě neopravoval), nebo zda se jedná o chybu pramenící z neznalosti. Navíc uvolněnost formy SMS zpráv (a s tím související nedodržování pravopisných norem) je příčinou toho, že v textech se objevují chyby polointencionální, kdy pisatel upřednostňuje obsah před formou. (Hladká, 2006, s. 73 – 74) S „chybami“ intencionálními (neboli úmyslnými), které mají za cíl pobavit adresáta, jsme se v našem vzorku textových zpráv českých neslyšících nesetkali.

Dalším faktorem, který ovlivňuje formu SMS komunikace nejen neslyšících, je její silná kontextová zapojenost. Kontext a sdílená situace vedou k redukovanému, zkratkovitému a eliptickému vyjadřování. (Hoffmannová, 2003, s. 60) Je proto nezbytné zohlednit kontext posuzovaného textu, a to kontext věcný i situační. (Macurová, 1998, s. 184) Individualizované sdílené znalosti obou komunikantů (pisatele i adresáta) jsou

³⁷ Macurová (1998, s. 183) uvádí příklad: *Můž a žena se šli domů*, což lze podle ní klasifikovat buď jako přidání reflexivního morfému *se*, nebo jako výpustku (*se šli podívat, milovat* atd.).

³⁸ Může se jednat o pozadí většinové češtiny, nebo o pozadí českého znakového jazyka. (Macurová, 1995, s. 31)

analyzovány zvnějšku, jiným subjektem, kterému nebyl text primárně určen, a navíc subjektem, který náleží jiné kultuře.³⁹ (Macurová, 1995, s. 25)

Vzniká také otázka, do jaké míry mohou formu SMS ovlivnit technické parametry a nastavení mobilního telefonu.⁴⁰ Vedle již zmiňovaného omezení počtem znaků (max. 160 znaků v jedné SMS zprávě), mohou vstupovat do procesu psaní SMS i další faktory. Pisatel si může rozepsanou zprávu (*koncept*) uložit, odložit její dokončení na později a promyslet, jaký bude výsledný obsah a forma SMS. *Funkce T9* nabízí při psaní vhodná slova, která telefon „odhaduje“ podle počtu stisků určitých kláves. Tato funkce sice zrychluje komunikaci, ale může nabídnout nevhodné slovo, to autor SMS v rychlosti přehlédne a odešle takto „upravenou“ SMS příjemci. *Diakritiku* dnes již řada mobilů nabízí, otázkou je, zda chybějící diakritika v SMS zprávě je pak důsledkem pohodlí, což může jít ruku v ruce se snahou o rychlost, nebo již ustáleným zvykem z doby, kdy uživatel vlastnil mobil bez diakritiky. V neposlední řadě ještě zmiňme *šablony*, kdy do připraveného textu pisatel pouze doplní vhodná slova. Ty se svými rysy podobají tzv. citacím z češtiny, strukturám, jež jsou sice gramaticky správné, ale nejsou (příp. jsou jen volně) zapojené kontextově.

Dále nelze vyloučit, že některé z chyb se dostaly do zkoumaného materiálu při zpracování.⁴¹ To se týká pouze korpusu SMS soukromého charakteru, kdy byly SMS přepisovány z mobilního telefonu do textového editoru v počítači. V korpusu CZTN jsou chyby tohoto typu vyloučeny díky technickému zpracování dat, kdy jsou SMS zprávy přeposílány prostřednictvím speciálního programu do databáze ve formě, kterou lze snadno převést do některého z existujících textových editorů (např. Microsoft Word).

V neposlední řadě považujeme za relevantní faktor náhody, který je třeba vzít při analýze v úvahu. Neslyšící může totiž zvolit formu SMS „jen tak“.

Z výše uvedeného proto soudíme, že bychom měli hovořit spíše o tendencích, jimiž se vyznačuje psaná čeština neslyšících, v našem případě psaná čeština neslyšících v SMS zprávách, než o ustálených charakteristikách. Proto jsme nezvolili statistické zpracování dat, které by bylo do určité míry zkreslováno výše uvedenými faktory. Analyzované jevy

³⁹ Tento faktor zde připomínáme proto, že v našem případě jsme analyzovali interkulturní komunikaci prostřednictvím SMS (tj. pisatelé byli neslyšící, kteří adresovali své textové zprávy slyšícímu příjemci).

⁴⁰ V následujícím popisu technických parametrů čerpáme z I. Lukáše (2002, s. 5 – 23).

⁴¹ Na tento problém poukázala rovněž Z. Hladká ve svém výzkumu soukromé korespondence. (Hladká, 2006, s. 78)

budeme ilustrovat příklady SMS zpráv z obou korpusů. Po analýze textových zpráv (z různých hledisek, jež vycházejí z teoretické části této bakalářské práce) provedeme diskusi, kde se pokusíme nastínit tendence v psané češtině neslyšících v SMS zprávách.

5.3 Analýza z hlediska komunikačních funkcí⁴²

Na úvod poznamenejme, že výpovědi obvykle nenesou jedinou funkci, nýbrž jedna je dominující a k ní se připojují funkce další. V obou korpusech se jako dominující jeví funkce sdělovací (neboli asertivní).

a) korpus CZTN

V korpusu CZTN se setkáváme téměř výlučně se SMS týkajícími se objednávek tlumočení, ať už je klient na začátku procesu objednávání, nebo v jeho průběhu. Cílem pisatele je informovat CZTN o své objednávce příp. o dalších doplňujících informacích, které s objednávkou souvisí (tj. SMS obsahuje výpověď s funkcí sdělovací):

*Dobry,objednat*NP NJ NM *tlumoceni NP NJ nebo NP NJ * 11.1.011 v 11.10 h * Lekare v nemocnice NM * kardiogicky * cekat vchod nemocnice @* (M24)
Dobry den,stredu 11.1.2011 rano 11hodin,ja potrebuju tlumocnik NM urad prace.nashle NP (Ž21)

Pokud však informace dodané ze strany klienta nejsou dostatečně sdělné, je vyzván operátorkou CZTN k jejich upřesnění:

Dobre ranko. Objednam tlumocnika,NP NJ. Dneska v 1.11, NM. Jedna se o opravy cestiny. S tlumocnikem jsem domluven. Dekuji!
(později) Oprava cestiny, dokument do prace. (M6)

Dobry den, tady jsem neslysici NJ NP a oznamuju ti, ze dneska uz domluvili jsme s tlumocnika NJ NP a zitra mame jednani v 11 hod na miste NM dekuju NP
(později) Jednani - soukromny telefon do cestovni kancelar. (M5)

⁴² V analýze budeme odkazovat ke komunikačním funkcím vymezeným v kapitole 2.

Předmětem sdělení jsou zřídka i informace jiného rázu, např.:

*Dobry den ja vam posilam muj e - mail jde mi to jen do pocitace a na mobil to nejde jo NO
TAK MI MUZETE PSAT TAKY NA PC JO*

(později) Ja jsem vam poslal muj e-mail je muj tak si ho tam ulozte jo díky (M31)

*Dobry den po telefon s doktorkou spravne objednavka 11.11.2011 11.10 hod.
s tlumocnickou pani NP gynekologie NM. **Pocitac nefunkuje.** Diky vam pekny den. P. NP
(Ž22)*

S objednávkou bývá spojena někdy více, někdy méně explicitně vyjádřená žádost o její vyřízení. K funkci sdělovací se tedy připojuje funkce direktivní.

*Dobry den **prosim objenavku** tlumocnika na pondeli 11.11.2011, od 11 hod, ulice NM. Vec
financni poradenstvi u Ceske pojistovny. Tlumocnik - NP nebo kdokoliv jiny ktery rozumí
financim. **Dekuji** NJ NP* (M2)

Direktivní funkce se objevuje i v pisatelových výzvách, aby adresát odpověděl (adresátem tu je operátorka CZTN):

*Diky muzes dole metro zelivskeho ve 11.10 hod souhlasi ok?**prosim napis mi** díky* (Ž10)

*Dobry den,objednam kdo bude volneho tlumocnika na 1.brezna od 10:11hod budova
CSSZ,NM. NJ NP **az ozvete mi odpovedi**,dekuji* (M37)

V průběhu objednávky pak klienti vyjadřují souhlas (příp. nesouhlas) s nabídkou ze strany operátorky CZTN, zda chtějí objednat konkrétní osobu, aby jim tlumočila. Ve výpovědích tak indikujeme funkci permissivní a koncesivní:

*Dobry den, **Ano muzeme!!!** NJ :-))* (M11)

***Ano i souhlasim** a povim zitra po spolu tlumocit a pak presny povim tobe sms. NP* (Ž35)

NP neeeee v zadnem pripade (M6)

Vyskytují se také SMS, v nichž se klienti ptají po nějaké informaci. Zde se tedy projevuje funkce interogativní:

Jde o SPC, bude spolu psychologka, opravdu nejde objednat tlumocnika? (Ž4)

Jestli muze se objednat Pani NP? (Ž16)

Jeste vam nezval /a tlumocnici? (Ž33)

V menší míře se projevuje i funkce expresivní v souvislosti s výčitkou, s omluvou nebo také s vyjádřením spokojenosti (příp. nespokojenosti) klienta s průběhem objednávky:

Dobry vecer bylo ja objednavka driv bylo datum11. 1. tlumocnik NP psala ano souhlasi slibuje bude tlumocnik. Bylo ja psala 3 x posilala sms pani NP tlumocnik neodpoved zprava nic co. ?? Ja zitra pondeli manzel pojede sanitka do NM . Co nikdo nema tlumocnik ja moc mrzi nikdo pomahat tlumocnik. Proc proti manzele NP co nemam duvod. Nashle NP (Ž23)

Boze max.do 11hod a to nejde,driv jsem vam psal. A co kolik tlumocniku po cele ceska? (M39)

Dekujuu moc, NJ :-) Vam taky hezky den NJ :-) (M11)

Dobry den,omlouvam se a zapomnela jsem mam obj.tlum.NP na pondeli v 11 hod pro divadlo svadlena diky s pozdravem hezky den,promin dneska mam oslavu a nenapsala jsem diky (Ž10)

b) korpus SOUKR

V SMS z korpusu SOUKR se zpravidla uplatňuje funkce sdělovací. Často se např. tematizuje pisatelova situace (tj. sděluje, „jak se má a co dělá“).

NJ, diky SMS! Jsem v Plzne k brat rovi a neteri.Jsem zatim dobre.Hlavni zdravi tebe!Mejte se hezky den i dobr ou noc!NJ NP (M11)

Ahoj NJ :),mam se dobre.tak jsem byla u tabore na Machovojezeiy a byla skvela.pak mam ted volno.az v utery pojedu s deafs do Rakouska na vylet :) za 3dny,tam bude spat u chaty jo.Budtu stehovat byty z domy jo.z NM.az pul mesicu stehovat jo.nebudu byty panelaku a male misto.....Mej se hezky.pa pa NJ =) (Ž12)

Objevují se prosby (v nich se pak projevuje funkce direktivní):

NJ pokud si ted doma prosim muyes na skype (M3)

ZAVOLEJ SI PROSIM NA AMBULANCE TEL. (M29)

Direktivní funkci nesou i výzvy pisatele, aby adresát odpověděl:

Dnes prijdes NM 11:10h odpoved (Ž18)

Ahoj NJ.Ted setkani Andel s11:10 hod. plati?Prosím napis,jestli ty muze přijít.Pa NJ
(Ž31)

V korpusu SOUKR nechybí ani výpovědi s funkcí interogativní, v nichž pisatelé zjišťují jim neznámé skutečnosti:

*AHOJ NJ!MUZU SE ZEPTAT TEBE JESTLI UMIS POMOCI NEKDO JMENO MUZ
NAMONTUJE SVETELNY ZVONEK NJ NP NEBO NJ NP NEVIM JMENO KDO MUZ
UDELA NAMONTUJE SVETELNY ZVONEK.PROSIM NAPIS MI SMS.AHOJ* (M4)

Kde presne na kacerove? (Ž9)

Dnes tam doubravka se ptam ano ci ne ! (Ž17)

Ojedinele se vyskytují výpovědi s funkcí komisivní – zde ve formě nabídky pisatele, že něco vykoná pro adresáta:

JESTLI CHCES JA RAD DAM TEBE JAKO DAR ZDARMA NIC NEMUSIS PLATIT.
(M4)

Vyjadřován je také souhlas (tj. vyjádření nese funkci permissivní):

Jo muzes.tak pozdravuje doma =)jo.tak ahoj NJ (Ž12)

Ahoj muzes.klidne k nam.jsem porad doma.pa (Ž14)

Funkce expresivní se projevuje např. v poděkování a ocenění:

Moc ti dekuju, jsi hodnej holku. Pa (Ž16)

Ahojte NJ a NJ..Mam se fajn.Mam z toho radost,ze myslite na me.Moc dekuji. (Ž20)

Ahoj NJ,to ja jsem NJ NP,jinak díky za zpravu od NP psal me na e-mailu v poradku. (M33)

Tatáž funkce se projevuje i v omluvě:

Ahoj NJ, moc omlouvam se, jsem rad, ale nebudu zitra mam jine plan. (M13)

Omlouvam se proste , ja mam malo penize je dulezite jist . (Ž17)

Vedle výpovědí, které nesou výše uvedené funkce, jsme v materiálu z korpusu CZTN i SOUKR našli SMS s vánočním a novoročním přáním:

krasne vanoce a statny novy rok vam preji NJ NP (Ž10 – korpus CZTN)

Ahoj NJ,mam se normal.tak brzo se zdrav ju.ja taky boli v krku.jdu k babicce na oslava.Mej se.....Stastny a Novy rok 2011 :) (Ž12 – korpus SOUKR)

Mila NJ Vsechno Nejlepsi svatku Uesela Vanoce a Stastny Nnvy Rok preje NJ (Ž15 – korpus SOUKR)

Vesele vanoce pekne svatky hodne stesti v novem roce 2011 preje NP mužete priject 11.11. Odpoledne 11.11.hod ty driv odpověď NP (M+Ž34 – korpus SOUKR)

5.4 Analýza stylových faktorů

Úvodem se omezíme na konstatování, že se v obou korpusech SMS uplatňuje zmiňovaná základní funkce komunikátu, tj. funkce dorozumívací, kdy cílem je dorozumět se. Podrobněji se k funkcím, které SMS neslyšících nesou,⁴³ vyjadřujeme výše, v podkapitole 5.3.

Forma SMS zpráv (nejen) neslyšících je svou podstatou psaná. Komunikace je zde založena na psané formě mluveného jazyka (češtiny), tj. jazyce většinové společnosti, který mohou neslyšící pociťovat jako jazyk cizí. Prvky mluvené češtiny se v analyzovaném materiálu (korpus CZTN a korpus SOUKR) místy objevují. Zaznamenali jsme např. výskyt mluvenostních částic *no* a *jo*.

Častěji se vyskytuje částice *jo*:

ja ti poslu na pondeli ulice jo ja jeste nevim (Ž10 – korpus CZTN)

Ahoj tady sem v NM jo. (M36 – korpus SOUKR)

Naopak sporadicky je používána částice *no*:

NO TAK MI MUZETE PSAT TAKY NA PC JO (M31 – korpus CZTN)

No nevim. (Ž12 – korpus SOUKR)

Dalším prvkem mluvenosti obsaženým v SMS jsou hezitační zvuky *hm* a *ehm*. Tyto zvukové záznamy se vyskytují jen výjimečně a jedná se o doménu některých pisatelů.

⁴³ V podkapitole 5.3 byly SMS analyzovány z hlediska funkcí vymezených v *Příruční mluvnici češtiny* (2008). Ponecháváme stranou funkční dělení uvedené v *Současné stylistice* (2008), neboť pojetí funkcí v *PMČ* pokládáme za ucelenější a lépe uchopitelné.

V korpusu CZTN je najdeme u autorky Ž1:

***Hm**,nevadi vem jinou tlumocnika,ale bez muzi:) / **Hm**,tak prosim objednejte pani NP*

a v korpusu SOUKR:

*nikdo deaf.**hm**.pa* (Ž12)

***Hm** mejte dobrou noc.* (M13)

*je vdova,**ehm**..* (Ž20)

Některé paralingvální a extralingvální prostředky mluvené komunikace jsou simulovány graficky. Jedná se o charakteristický rys komunikace prostřednictvím SMS zpráv obecně, který se do jisté míry uplatňuje také v SMS psanými neslyšícími.⁴⁴

SMS zprávy z korpusu CZTN mají oficiální ráz (až na výjimky, jež jsou dány tím, že je klient s operátorkou CZTN i v soukromém kontaktu – mimo CZTN). To se projevuje mj. na výběru lexika, klienti používají slova stylově neutrální. Avšak i zde se ojediněle vyskytují výjimky, např.:

*potom lekar nadava (**do hajzlu** kde se courate ?)* (M30)

*mam pocit **blbost** napsat jsem **ve fofru** a v praci **makam** 11 hodin* (Ž27)

Naproti tomu SMS zprávy z korpusu SOUKR (jak již naznačuje pojmenování korpusu) jsou soukromého rázu. Autoři těchto SMS je obvykle nepíší se záměrem zpřístupnit jejich obsah veřejnosti. Tento fakt s sebou přináší větší volnost ve vyjadřování.

Komunikace prostřednictvím SMS zpráv je komunikací na dálku, tj. pisatelé textových zpráv nemají přímý osobní kontakt s adresátem. Autoři SMS z obou korpusů posílali zprávy převážně z mobilního telefonu, takže je mohli odesílat z jakéhokoli místa. Nebyli omezováni ani časově. SMS jsou individualizované, určené konkrétnímu adresátovi. V případě korpusu CZTN je adresátem instituce Centrum zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící. Jen zřídka se pisatelé obracejí jmenovitě na operátorku,⁴⁵ jak můžeme vidět např. z SMS autorky Ž26:

⁴⁴ Více informací – viz Analýza charakteristických rysů jazykové a stylové stavby textů (podkapitola 5.6).

⁴⁵ To, že se jedná o jméno operátorky, je zřejmé z dat, které v této bakalářské práci nejsou k dispozici v původní podobě z důvodu ochrany osobních údajů.

Dobry den NJ velma omlouvam

Dobry den NJ prosim muze 11.10.od 11.11hod.NJ NP

V korpusu SOUKR jsou adresáty vždy slyšící jednotlivci. Výjimkou jsou pisatelky: Ž6

Mile studenky, dekuji za sms

a Ž20, která, ač v úvodu několika SMS jmenovitě zdraví dva adresáty, se pak v téže SMS dále obrací pouze na jednoho z nich:

Ahoj NJ a NJ..Prosim te,vubec nemusis omlouvat.:-) Ja velmi dobre chapu,ze rodina je velmi dulezita nez mobil,ja znam.:-) Aha klub.Proc ti nepovedlo?Ou kavarna.Mnam kava mnam...:-)Super,nejak casem domluvime.Chce to cas.:-) Jinak co babi od NJ?pa.

Zpravidla se pisatelé SMS zpráv (z korpusu SOUKR) znají s adresátem. Pokud se však neznají, nebo je telefonní číslo, z něhož byla SMS zaslána, adresátovi neznámé, ač pisatele zná, svou SMS uvádí informaci, kdo je jejím autorem:

Dobry den, tady NJ NP a chtela bych se s vami domluvit (Ž9)

Ahoj NJ,to ja jsem NJ NP,jinak diky za zpravu od NP (M33)

Obdobný princip lze vysledovat u některých SMS zpráv z korpusu CZTN:

Dobry den, tady jsem neslysici NJ NP (M5)

Míra spontánnosti a nepřipravenosti komunikace se zdá být u SMS z korpusu SOUKR vyšší. Autoři zpráv většinou nemají potřebu text dlouze připravovat a stylizovat. Spontánnost se projevuje mj. překlipy:

Ted jsem uz v Flornci (Ž16)

Ok.nevadi.mutes zitra.: -D (Ž21)

Překlipy se objevují, ale méně často, také v korpusu CZTN:

VÝSLEH. Policie: NM. (Ž17)

Ze subjektivních stylových faktorů jsou nám známy u všech SMS zpráv psaných neslyšícími pouze pohlaví a věkové rozmezí, do něhož pisatel SMS spadá. Konstatujeme, že se neprokázaly rozdíly ve formě SMS zpráv mezi těmi, které psali muži, a SMS poslanými ženami. Rozdíly jsou dány individuálně bez ohledu na pohlaví. Např. pisatelka Ž12 (korpus SOUKR) se vyznačuje častým používáním emotikonů a v SMS se také objevují mluvenostní prvky a vliv angličtiny:

Ok.v poho.ja sama :)nikdo deaf.hm.pa

Ahoj NJ.jak se mas?mam se fajn.Jsem byla ve skole a byla nuda a bavila jsem s deafs moc zabava hehe.A co vase prace?dobry?pozdravuj doma :-D:-D.tak se mej hezky.papa

Do jaké míry se věk projevuje jako stylový faktor, nedokážeme posoudit. Domníváme se totiž, že tento faktor nelze hodnotit odděleně od dalších stylových faktorů, které jsme neměli k dispozici (např. úroveň znalosti češtiny, typ a stupeň vzdělání). Mezi neslyšícími různých generací existují rozdíly dané dobou, kdy panovaly rozdílné podmínky ve školství.⁴⁶

5.5 Epistolární žánr a SMS neslyšících

Když porovnáme SMS neslyšících z obou korpusů, najdeme shodné rysy, které se objevují v epistolárním žánru, jmenovitě jde o oslovení a pozdrav v úvodu, pozdrav a podpis na závěr a postskriptum.

5.5.1 Pozdrav a oslovení v úvodu

V korpusu CZTN se ve velké míře setkáváme se SMS, jež v úvodu obsahují pouze pozdrav. Nejfrekventovanějším pozdravem v korpusu CZTN je jednoznačně *Dobrý den*,⁴⁷ kterým uvozují své SMS pisatelé bez ohledu na věk či pohlaví. Tento fakt je dán rázem komunikace – ta je zde oficiální. Např.:

Dobrý den,lepsi stredu rano 11hod jo.nashle NP (Ž21)

⁴⁶ Více informací k tomuto tématu lze najít např. v publikaci J. Hrubého (*Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. I. díl, 1997).

⁴⁷ V této analýze související s epistolárním žánrem ponecháme stranou používání diakritiky, která tu není relevantní. Z tohoto důvodu uvádíme např. pozdrav *Dobrý den* s diakritikou, ač tomu v SMS většinou tak není.

Dobry den, ano vse v poradku vc.adresa. Dekuji NP (M39)

Pozdrav *Dobrý den* se vyskytuje v menší míře i v korpusu SOUKR, a to v případech, kdy se jedná o výměnu SMS mezi lidmi, kteří se až tak dobře neznají (v některých případech se pozdrav pojí s oslovením adresáta):

Dobry den, muzete v 11 hod a dekuju za oznameni ☺NJ (M7)

Dobry den NJ je nemocna pristi tyden NJ (Ž15)

V korpusu CZTN se objevují občas i obměny pozdravu *Dobrý den*, zohledňující denní dobu, v níž byla SMS zpráva psána:

Dobre rano,Co kdyby NP (Ž1)

Dobre rano, v poradku. V pripade zbytek casu s tlumocnikem jit do kousek Ceske posty ul.NM. Dekuji NP (M39)

Dobry vecer a promin ze pisu az ted (M11)

Dobry vecer mohu objednat na pondeli 11.1. (Ž33)

Stejný jev sledujeme i v korpusu SOUKR:

Dobre rano,jsem nemocna:((Ž1)

Dobry odpoledne, moc dekuje SMS! (M11)

V korpusu SOUKR se nejčastěji setkáváme s pozdravem *ahoj*, neboť v soukromé korespondenci je tento typ pozdravu považován za náležitý:

Ahoj a díky za zpravu (M3)

Ahoj, my mame radost (Ž27)

Tentýž pozdrav je v korpusu SOUKR také spojován s oslovením adresáta:

Ahoj NJ,ty kde?Ted jsem cekam metro Smichov.nadrazi nahore.;-(NJ (Ž16)

Ahoj NJ! Zitra pojedu doubravka jo. Cau NJ (Ž17)

Ahoj NJ,mam se dobre (Ž30)

Vedle pozdravu *Ahoj* je v korpusu SOUKR časté oslovení adresáta rozvité přívlastkem *Milá/ě*:

Mile studenky, dekuji za sms (Ž6)

Mila NJ, moc dekuj e SMS (M11)

Mila NJ!prosim te,ze nezlob se na me (Ž21)

A v jednom případě autorka Ž16 (korpus SOUKR) takový typ oslovení stupňuje výrazem *moc*:

Moc mila NJ, dnes dostala za dopis tvuj.

V korpusu SOUKR se sporadicky vyskytují i různé varianty pozdravu *Ahoj*:

Ahojte NJ a NJ..Mam se fajn. (Ž20)

Ahooj NJ, moc omlouvam se, jsem rad (M13)

V korpusu CZTN se pak s pozdravy a oslovením soukromého charakteru setkáváme jen ojediněle a to pouze v případě, že se pisatel zprávy s operátorkou CZTN osobně znají:

Ahoj, super a dekuju moc a mej se ahoj NC (M5)

Mila NJ, jj, jasne. (M6)

V korpusu CZTN je pozdrav doplněn oslovením jen zřídka. Konkrétně pisatelka Ž26 spojuje pozdrav *Dobrý den* s oslovením instituce, nebo s jmenovitým oslovením operátorky CZTN.

Dobry den asneb.Prosim vas potreb.objednava tlumocniki NJ NP.

Dobry den centrum.Omlouvam se pozno objednava

Dobry den NJ velma omlouvam

Dobry den NJ prosim muze 11.10.od 11.11hod.NJ NP

Další výjimkou je užití hypokoristika v pozdravu, a to u autora M6 z korpusu CZTN:

Dobre ranko. Objednam tlumocnika,NP NJ.

a u autorky Ž22 z korpusu SOUKR:

Ahoj,dobre ranicko!Dnes rano jsem vsimla NJ mobil

Pozdravná formule *zdravím vás* se v jednom případě objevuje u autorky Ž27 (korpus CZTN):

zdravím vas potrebuji objednat tlumocnika

Jako záležitost idiolektickou můžeme označit

- u autora M24 (korpus CZTN) nedokončený pozdrav *Dobry* (pravděpodobně se jím myslí pozdrav Dobrý den):

Dobry,tlumocni NP NJ nebo NP NJ,NP NJ.

- u pisatele M4 (korpus SOUKR) kombinaci pozdravu a více rozvitého oslovení adresáta:

AHOJ NASE MILA NJ!MUZU SE ZEPTAT TEBE

5.5.2 Pozdrav a oslovení v závěru

V korpusu CZTN se obvykle SMS zakončují pouze podpisem (příjmením, případně spolu se jménem pisatele, výjimečně se klienti CZTN podepisují iniciály), nebo závěrečný pozdrav a podpis vůbec neobsahují.

V korpusu SOUKR nelze jednoznačně určit nejčastější typ zakončení SMS. Vyznačují se totiž velkou variabilitou a časté jsou kombinace různých pozdravů. Dále se vyskytují SMS pouze s podpisem, anebo v nich podpis i pozdrav zcela chybí.

Vzhledem k charakteru komunikace se SMS z korpusu SOUKR často zakončují neformálním pozdravem *pa* a jeho variantami (také ve spojení s podpisem):

pa NJ (Ž10)

Tak papapa NJ (Ž16)

papa NJ (Ž17)

Ok.papapapapapapapapapap:-D (Ž21)

Oproti předchozímu je v korpusu SOUKR méně používáno rozloučení *Ahoj*:

AHOJ NC A NC. :-) ;-) (M4)

Ahoj NJ. (Ž24)

Ojedinele se v korpusu SOUKR objevuje pozdrav *čau*:

*Ahoj NJ! Zitra pojedu doubravka jo. **Cau NJ*** (Ž17)

*Ahoj muze navstava sobota **cau*** (Ž+M34)

S rozloučením pozdravem *Nashledanou* (nebo jeho kratší variantou *Nashle*) se setkáme v korpusu CZTN spíše zřídka, zpravidla v SMS určitých pisatelů:

nashle (Ž21)

Dekuji, na shledanou. NJ NP (M14)

V jednom případě nacházíme tento pozdrav i v korpusu SOUKR, a to u pisatelky Ž15:

Dobry den NJ dekuj sms nevim tam pocasi Nashledou NJ

V SMS zprávách z korpusu CZTN se občas vyskytuje zakončení *Hezký den* spojené s podpisem:

hezky den NJ NP (Ž10)

Hezky den NP (Ž18)

Hezky den NJ NC. (Ž26)

Tento pozdrav se objevuje také v korpusu SOUKR. Navíc je někdy modifikován s ohledem na denní dobu:

ahoj NJ NP hezky odpoledne ☺ (M13)

Hezky vecer a preju.Pa NJ (Ž16)

Pa a hezky vecer NC (Ž30)

V korpusu SOUKR můžeme zaznamenat i rozloučení před spaním:

Hezky noc a krasne sny. Mejte NJ NP (M13)

Hezky vecer a dobrou☺ (Ž16)

V korpusu CZTN se dále jednou vyskytuje varianta rozloučení s jiným adjektivem:

pekny den. P. NP (Ž22)

a další varianta v korpusu SOUKR (také jednou):

Nadherny den (M33)

Modifikací rozloučení jsou i formulace s použitím pomocného slovesa *mít*, které nalezneme v korpusu CZTN:

mejte se hezky NP (Ž8)

Mej se NP / Mej se den NP / Mej se krasne den NP (Ž23)

Mej se hezke den NP (Ž29)

Stejně tomu je i u korpusu SOUKR:

Mejte se hezky den i dobr ou noc!NJ NP (M11)

Tak mejte NJ (M13)

Mejte se fajn. Tak papapa NJ (Ž16)

V jednom případě je v korpusu SOUKR použito pisatelkou Ž27 rozloučení, v němž bere v úvahu nadcházející víkend:

Mej se hezky vikend. Ahoj NJ

V korpusu SOUKR se často v závěru kumulují různé způsoby rozloučení:

preji hezky den pozdravuj vsechny pa pa NJ (Ž10)

Mej se hezky.pa pa NJ =) (Ž12)

Mej se hezky den. Ahoj NJ (Ž27)

Tak dobrou noc pekne den NJ (Ž32)

V korpusu CZTN můžeme vysledovat u několika pisatelů i formálnější typ rozloučení *S pozdravem*, např.:

Dekuji, s pozdravem NJ NP (Ž4)

s pozdravem NJ (Ž10)

a totéž se objevuje u dvou pisatelů z korpusu SOUKR:

Chapes? S pozdravem NJ (Ž26)

MOC DEKUJI A S POZDRAVEM (M29)

Rozsáhlejší zakončení SMS zpráv jsou v korpusu CZTN typická pro autorku Ž32:

S pranim Vam bajecneho dne! S pozdravem NC NP

preji vam majovy den! S pozdravem NC NP

preji Vam krasny den!

5.5.3 Postskriptum

Tuto složku obsahuje pouze jeden z korpusů, a to korpus CZTN, ač by se spíše dalo předpokládat, že P.S. se vyskytne především v soukromém typu komunikace prostřednictvím SMS zpráv.

Ale ani v korpusu CZTN nejde o častou záležitost. V postskriptu klienti doplňují informace týkající se objednávky:

p.s.tlum.pi.NP (Ž10)

Ps: to je ples neslyšících maturantu (M42)

V jednom případě jde o redundantní informaci od pisatele M30:

PS. DNES MAM 38 NAROZENINY.

5.6 Analýza z hlediska charakteristických rysů jazykové a stylové stavby textu SMS zpráv

5.6.1 Zkratky⁴⁸

Zkratky jsou vytvářeny standardním i nestandardním způsobem, jak z hlediska slovotvorby, tak i pravopisu. Převažují v korpusu CZTN, zatímco v SMS z korpusu SOUKR se objevují spíše nahodile.

⁴⁸ Při klasifikaci zkratk budeme vycházet z publikací *Pravidel českého pravopisu* (1994) a *Stručné mluvnice české* (Havránek – Jedlička, 2002).

Pisatelé uvádí zkratky nejednotným způsobem, většinou pak píše za zkratkou tečku, na jiných místech naopak tečka chybí. Oba příklady můžeme vidět v následující SMS z korpusu CZTN:

Dobry den,obj tlum.pi NP,dne 11.1.sraz v 11.11 hod dole metro narodni trida,ulice NM,vec papir zdravotni prohlidka a zapoctovy list byvala prace díky s pozdravem NJ NP (Ž10)

Převážná část zkratek, jež jsou obsaženy v SMS zprávách z obou korpusů, je dána konvencí. Jedná se o slova a slovní spojení, pro které se vžily ustálené zkratky.

V korpusu CZTN se setkáváme mj. s těmito příklady:

Nemocnice NM,a.s NM (M24)

protoze vcera jsme se stehovali, ted rozbaliame veci, montujeme, atd. (M6)

Boze max.do 11hod a to nejde,driv jsem vam psal. (M37)

Nebo v korpusu SOUKR:

prijedu asi v 1.11hod.hl.nadrazi. (Ž16)

Zvlášť vyčleňujeme akademické tituly, i když také patří mezi ustálené zkratky, právě pro různorodé pojetí jejich zápisu jednotlivými pisateli. V korpusu CZTN nacházíme titul doktora medicíny a doktora práv.

Titul doktora medicíny je vypsán buď celou zkratkou:

Dobry den,objednat tlumocnice NJ NP 1.1.2011. NM. Mudr.NP NJ -Neurologie Srazit na cekarne 1.patro 1:10 a pak Mudr.NP NJ-Practic.Lekarka 1.patro dekuji NJ (Ž7)

Gynekologie MUDr. NP (Ž18)

Nebo je titul lékaře zapsán zjednodušenou formou:

Dr.NJ NP (M14)

Pujdu od dr. NP jdu jen na injekci potom vyzvednu tlumocnika. (M30)

V tomtéž korpusu zaznamenáváme i jeden výskyt titulu doktora práv:

primo advokarka JUDr. NJ NP (Ž29)

V korpusu CZTN jsou zastoupeny také iniciálové zkratky, tj. zkratky složené z prvních hlásek:

z budovy zdravotne postizene (APPN,NRZP,ASNEP a dalsi) (M37)

MISTO CSSZ NM. (M28)

Dobry den, objedname tlum. NP zitra rano v 1hod MHMP NM (Ž18)

Ojedíněle se tento typ zkratek objevuje i v korpusu SOUKR:

kradez penezenky,obcan.prukaz,VZP (Ž16)

Ja jsem chodil s tlumocnikou ale to stejne slabsi pomaha v APPN (M33)

Zajímavostí je zkracovací postup pisatele M39 z korpusu CZTN, který, ač existuje iniciálová zkratka společnosti (ČMSS), se ji rozhodl nevyužít:

Ceskom.staveb.sporit.

Rovněž dochází ke zkracování libovolných slov, kontextově zapojených, takže si jejich význam snadno domyslíme. Např. v korpusu CZTN:

Dobry den,prosim obj.tlum. (Ž10)

Ortopedicka amb. (Ž15)

prijede socialni pracovnice na posudek meho neslys.syna (Ž19)

V SMS zprávách z korpusu SOUKR se vyskytují také aktuálně vytvořené zkratky pro místní označení. Ty používá mj. autorka Ž16:

Myslm se do Prahy M.n.? Masarykovo nádraží

Asi v 11.00hod z CM. Černý Most

Pisatelé výjimečně zkracují názvy dnů v týdnu:

Dobry den potrebuji tlm na po 11.1. (Ž33 – korpus CZTN)

ve ct mi konci vyuka do 11 hod (Ž6 – korpus SOUKR)

Ze značek se v SMS obou korpusů objevují dvě, ty označují časový údaj: *hod*, resp. *h* (hodina/y) a *min* (minuta/y). V korpusu CZTN převažují hodinové údaje, což je ale dáno charakterem komunikace. Pro objednávku tlumočení je totiž nezbytné, aby klienti mj. uvedli, v kolik hodin má začít tlumočení.

Korpus CZTN:

*Jsem tam za 3 **min**, omlouvam se za zpozdění..* (Ž1)
*pristi utery 1.1. o 11**h*** (Ž4)
*schuze skola v 11.00**hod**.* (Ž35)

a korpus SOUKR:

*Ahoj NJ, budu dneska v 11 **hod*** (Ž8)
*Ted uz horsi zpozdění 40**min*** (Ž16)

Výjimkou je značka váhové jednotky, kterou jsme zaznamenali u pisatelky Ž20 (korpus SOUKR):

*mel moc hubeny 55 **kg***

Podle našeho názoru nelze v některých případech jednoznačně dešifrovat význam slov, která byla zkrácená (a dokonce vzniká otázka, zda se vůbec jedná o kontextové zkrácení slov, a ne třeba o překlep), jako je tomu např. u pisatelky Ž4 z korpusu CZTN:

*S tlumocnikem **js** jiz domluvena*
***Ji** muže*
*tohle **js** vůbec nevěděla*

5.6.2 Pronikání angličtiny

Vliv angličtiny na psanou češtinu je ve sledovaném materiálu slabý. V korpusu CZTN nalézáme pouze výraz *O.K.* (jeho různé formy zápisu uvedeme níže) a v jednom individuálním případě pisatel (M30) vyjadřuje souhlas anglicky – *yes please*.

Rovněž v korpusu SOUKR se vyskytuje pouze *O.K.* Výjimku zde tvoří pisatelka Ž12, v jejíchž SMS se vedle častého používání *O.K.* objevují výrazy *deaf* a *deafs* jakožto označení pro neslyšící:

*nikdo **deaf***

bavila jsem s deafs

Výraz O.K. je v SMS z korpusu CZTN zapsaný obvykle bez interpunkčních znamének – tj. ve formě *Ok* nebo *ok*:

Ok, prosim potrebuji dobrovolnici, díky. (Ž4)

Ok ok moc díky NP (Ž23)

Pohoda ok. (Ž36)

Totéž platí i pro korpus SOUKR:

pul pate plati,ok? (Ž9)

Ok.co budes delat odp? (Ž12)

Díky ok ! (Ž17)

Dále se v materiálu SMS (z korpusu CZTN i z korpusu SOUKR) nachází tyto ojedinělé způsoby zápisu O.K.:

- velkými písmeny a bez interpunkce

OK pro NP 11.1 neurologie. (Ž12 – korpus CZTN)

OK dobre, tvoji zpravu poslu NJ (Ž22 – korpus SOUKR)

- s interpunkcí

Ano i O.K. NP (Ž35 – korpus CZTN)

O.k. Napisu mi... (Ž16 – korpus SOUKR)

V jednom případě je v SMS pisatelky Ž33 (korpus CZTN) vyjádřen O.K. slovně:

Okey

5.6.3 Grafická simulace paralingválních a extralingválních prostředků mluvené komunikace

Z grafických prostředků jsme v SMS zprávách z obou korpusů našli emotikony a řetězení grafémů (příp. interpunkčních znamének). Jejich používání je zpravidla doménou několika jedinců.

V korpusu CZTN zaznamenáváme výlučně emotikony vyjadřující kladný pól emocí ve dvou grafických variantách. Variantu bez pomlčky má v SMS pisatelka Ž1:

Hm,nevadi vem jinou tlumocnika,ale bez muži:)

V ostatních případech autoři používají variantu s pomlčkou:

Dekuju tak nic :-) (M5)

Dobry den, souhlasim! :-) (M11)

Ok :-) (M39)

Jinak je tomu v soukromé komunikaci (korpus SOUKR), do níž pisatelé vkládají více typů emotikonů. Kromě výše zmíněných verzí emotikonů :) a :-) se v SMS objevuje další varianta formou obrázku:

dekuju za oznameni ☺ NJ (M7)

V stredu. ☺ NJ (M13)

Hezky vecer a dobrou ☺ (Ž16)

Mimo uvedené se u pisatelky Ž12 (korpus SOUKR) vyskytuje ještě tato verze:

pozdravuje doma =>

V korpusu SOUKR nechybí ani emotikony vyjadřující negativní pól emocí:

jsem nemocna: ((Ž1)

ze to daleko ☹ (Ž12)

Ze ja nemam casu ☹ (M13)

Ojediněle nacházíme další typy emotikonů (a to pouze v SMS z korpusu SOUKR):

A co ponozky :-D to uz je jedno jestli cerveny :-D (M3)

Ano,sem zdrava uz davno pred 2 tydny.:-D (Ž20)

ale uteklo,vid:-D (Ž21)

AHOJ NC A NC. :-) ;-) (M4)

Uvidit se tak pa;-) (Ž16)

Výjimkou je pisatelka Ž21 (korpus SOUKR), která v jednom případě použila:

musejt bejt.:-/.

a řetězení několika emotikonů za sebou:

papa :-) :-D ;-)

K zesílení emocí pomocí dvou a více kulatých závorek se uchyluje pisatel M11 (korpus CZTN):

Dobry den, Jooo muzemeee :-)) me to nevadi :-))) pul hodiny preziju a umim se mluvit :-)

zadne problem :-) jo chybi 1,1 a 11.1. Dekuju NJ

Dobry den, ano souhlasim a беру to!! :-)))))

Pisatelka Ž12 (korpus SOUKR) totéž vyjadřuje takto:

Potom ti napisu.pa neboj ☺☺

Řetězení grafémů a interpunkčních znamének je typické pro některé autory SMS.

S řetězením grafémů se v korpusu CZTN setkáváme u dvou pisatelů:

NP neeeee v zadnem pripade (M6)

Dobry den, Jooo muzemeee :-)) a Dekujuu moc, NJ :-) (M11)

Stejný počet záznamů je i v korpusu SOUKR:

Ahoj NJ (M13)

je moooccc lito / Jeee moc ti omlouvam (Ž20)

Ponechme stranou větu *bez tlumocnice nevadii* (M11 – korpus CZTN), kde není zcela zřejmé, zda se jedná o překlep nebo úmyslné zmnožení hlásky *i*. Oproti tomu slovo *TEELEFON* (M40 – korpus CZTN) obsahuje jasný překlep (neúmyslné přidání hlásky *e*).

Intenzifikační řetězení interpunkčních znamének (případně i jejich kombinace) nacházíme u tří autorů SMS zpráv z korpusu CZTN:

Tak nevím kde je muj pc ??. (M6)

Dobry den, Ano muzeme!!! NJ :-)) / Dobry den, ano souhlasim a беру to!! (M11)

posilala sms zprava uz neodpoved nic zprava co !!! ??? / Kdo bude tlumocnik?? / Bylo ja psala 3 x posilala sms pani NP tlumocnik neodpoved zprava nic co. ?? (Ž23)

Stejně tak je tomu u korpusu SOUKR – i zde tři pisatelé používají tuto formu vyjádření:

11:10?? (Ž1)

mas volno zitra nebo sobota?? (Ž12)

Zitra prijdu Ne ne kdy nevim??? (Ž18)

Řetězení teček slouží k specifickému členění textu, k výčtu nebo k nedokončení výpovědi, přičemž jejich počet se může měnit:

příklady z korpusu CZTN:

Hm,tak prosim objednejte pani NP...dekuji NP (Ž1)

(treba NP, NP, NP,..) (M2)

tlumocnice bude sedet a divat... (M11)

Rovněž z korpusu SOUKR:

okolo v seste ...ted jsem jdu do prace... (Ž16)

Ahoj NJ a NJ.. (Ž20)

v poho... (Ž21)

5.6.4 Chybějící diakritická znaménka⁴⁹

Někteří autoři v SMS důsledně používají diakritiku:

Dobrý den .prosím obj.tlumočník NJ NP v úterý11.1.2011. 1 .10hod schůze mš NM .díky NP (Ž13)

Jiné SMS obsahují pouze jedno slovo s diakritikou:

*Dobry den potrebuju tlumocnice dne:11.1.v 11hodin.Dekuju NJ NP.Prosim mohla bych posilat email **webové** stranky na objednat tlumocnik centrum?Dekuju* (Ž7)

⁴⁹ V této části jsme hodnotili pouze SMS z korpusu CZTN, protože korpus SOUKR je bohužel z hlediska diakritiky nevhodný k analýze vzhledem k chybám, kterých se dopustili dárce SMS při přepisu dat.

Dobry den ano samozrejme dnes streda 11.1. v 11.11.hod. ordinace Endokrinologické ambulance. Ja jsem cekarna u ordinace tlumocnik pani NP. Mej se hezky. NP (Ž23)

Tendence dodržovat diakritiku kolísají buď v rámci jedné SMS, nebo v průběhu komunikace, kdy některé SMS byly poslány s diakritikou a další bez ní:

v rámci jedné SMS - *Dobrý den, že jsem obehdnala tlumočnika NJ NP. 11. března má být sejdem. Ale zrusit se. Dekuju NJ (Ž9)*

Objednan tlumocnici-tlumocnika na tridni schuzi meho syna ve skole v NM, dne 11.1. od 11hod. NP (bez diakritiky) x následující SMS již s diakritikou: Neznám ji, беру. Potřebuji. Děkuji. (Ž19)

5.6.5 Velká a malá písmena

Valná většina zpráv v obou korpusech není napsána pouze jednou velikostí písmen. Zprávy napsané výhradně jednou velikostí písmen jsou typické pro určité jednotlivce. Např.

DOBRY DEN! CEKAM NEODPOVEDEL? S POZDRAVEM NJ (Ž20 – korpus CZTN)

AHOJ NJ! MUZU SE ZEPTAT TEBE JESTLI UMIS POMOCI NEKDO JMENO MUZ NAMONTUJE SVETELNY ZVONEK NJ NP NEBO NJ NP NEVIM JMENO KDO MUZ UDELA NAMONTUJE SVETELNY ZVONEK. PROSIM NAPIS MI SMS. AHOJ (M4 – korpus SOUKR)

Zdvořilostní psaní velkého písmene u druhé osoby osobních a přivlastňovacích zájmen se objevuje zřídka.

S tímto jevem se setkáváme např. v korpusu CZTN:

*uz jsem **Vam** napsala (Ž4)*

*Prosim **Vas** tlumoc. uz jako. objednana. (M39)*

I v korpusu SOUKR:

*Dobry den NJ Ja pockam na **Tebe** NJ (Ž15)*

6. Diskuse

Jak již bylo zmíněno v úvodu k analytické části práce, v komunikaci neslyšících lze sledovat spíše tendence, o nichž se nyní zmíníme.

V SMS psanými neslyšícími se většinou objevují charakteristické rysy jazykové a stylové stavby textu v komunikaci prostřednictvím SMS zpráv, které jsme vymezili v teoretické části bakalářské práce. Neslyšící pisatelé umí pracovat se zkratkami. Zpravidla se jedná o zkratky konvencionalizované, zavedené. V korpusu CZTN bylo zaznamenáno více zkracovacích postupů, než v korpusu SOUKR. To podle našeho názoru může být dáno tím, že v objednávkách tlumočení je předem známo téma a je tak možné psát ve zkratkách, aniž by to ubralo textu na srozumitelnosti. Vliv angličtiny se ve sledovaném materiálu prokázal jako slabý. K zapojení angličtiny do SMS je totiž zapotřebí její znalost, a to pro neslyšící znamená zvládnout další cizí jazyk (vedle češtiny). Nepřekvapí, že v SMS nechyběly grafické prostředky – především emotikony. Je zajímavé, že se objevují i v typu komunikace, která je svou povahou oficiální, kde se jejich výskyt příliš nepředpokládá. Řetězení grafémů a interpunkčních znamének se vyskytovalo jen ojediněle. Jak ale poznamenává Šebková (2008, s. 80), příčinou nízkého výskytu řetězení grafémů může být i to, že jedna z funkcí řetězení je vyjadřování intonace, jež pro neslyšící není funkční. Zdvořilostní psaní velkého písmene u druhé osoby osobních a přivlastňovacích zájmen se vyskytovalo jen výjimečně. Zdá se, že tento jev není považován za závazný. V SMS se nevyskytovaly intencionální (úmyslné) „chyby“, s cílem pobavit adresáta. Rovněž jsme nenašli speciální „výrazy“, které kombinují písmena s čísly. V jedné studii (Power – Power – Horstmanshof, 2007, s. 90) naznačují, že to může být dáno tím, že je tento jev založen na fonetickém zápisu, což neslyšící znevýhodňuje v jejich používání. Aktualizační prostředky se v SMS téměř nevyskytovaly (kromě některých zkratek). Domníváme se, že to je z toho důvodu, že používání takových prostředků předpokládá znalost jazyka na vyšší úrovni. Nezaznamenali jsme používání šablon, tj. předepsaných textů. To může být překvapivé, protože tyto texty jsou již připravené, neslyšící je téměř nemusí upravovat, takže by to mohlo vybízet k jejich používání. Tendence využívat již „hotové“ texty v SMS ale zcela nechybí – neslyšící používali textové stereotypy (typu „jak se máš?“ apod.) a formule přání k Vánocům.

Ze složek charakteristických pro dopis se v SMS vyskytovaly oslovení a pozdrav v úvodu spolu s pozdravem a podpisem na závěr. Můžeme z toho usuzovat, že jsou neslyšícími pisateli považovány za důležitou součást SMS zprávy. Neslyšící jen zřídka připojovali postskriptum. Není bez zajímavosti, že postskriptum se objevovalo pouze v korpusu CZTN, ač by se možná dalo předpokládat, že se bude spíše objevovat v komunikaci soukromého typu. Nejčastější pozdravy *ahoj* a *pa* v korpusu SOUKR a *dobrý den* v korpusu CZTN lze hodnotit jako náležité k oběma typům komunikace, tj. soukromému a oficiálnímu.

Neslyšící pisatelé si uvědomují rozdíl mezi komunikací oficiální a soukromou a zpravidla umí vybírat vhodné stylové prostředky. Projevuje se to především ve volbě lexika, kdy např. pisatelé korpusu CZTN volí slova stylově neutrální. Zajímavé je, že jsme v SMS zaznamenali mluvenostní prvky češtiny, mj. mluvenostní částice (*no*, *jo*), hezitační zvuky (*ehm*, *hm*). Ve shodě s literaturou, zabývající se psanou češtinou neslyšících, jsme neobjevili rozdíly ve vyjadřování mužů a žen. Ačkoli nám byl znám věk u všech pisatelů, nedokážeme posoudit, do jaké míry se věk projevuje jako stylový faktor. Domníváme se totiž, že tento faktor nelze hodnotit odděleně od dalších stylových faktorů, které jsme však neměli k dispozici (např. úroveň znalosti češtiny, typ a stupeň vzdělání). Navíc se v obou korpusech vyskytovali pisatelé, kteří inklinovali k určitým formám vyjadřování (např. se u nich ve větší míře objevovaly emotikony).

V SMS se zpravidla objevuje jedna funkce, která je dominující, a to funkce sdělovací. K ní se připojují funkce další. Jak v oficiální, tak i soukromé komunikaci jsme zaznamenali další funkce, a to: direktivní, expresivní, interogativní, permissivní a koncesivní. Často se objevovaly žádosti o odpověď ze strany adresáta. Možná se jedná o rys typický pro komunitu neslyšících, ale bylo by třeba toto tvrzení doplnit o další srovnávací studie.

7. Závěr

Tato bakalářská práce ukázala určité tendence, kterými se vyznačuje psaná čeština neslyšících v SMS zprávách. Analýza ukázala, že i v SMS psanými neslyšícími se objevují jevy typické pro komunikaci prostřednictvím SMS popsané v odborné literatuře. Můžeme vzít v úvahu i skutečnost, že komunikace prostřednictvím SMS s sebou přinesla uvolnění v pravopisných i jiných normách. (Hladká, 2006, s. 83) Tento charakteristický rys se tak někdy může shodovat s tou psanou formou mluveného jazyka, kterou někteří neslyšící ovládají a jež je ovlivněna jejich nedostatečnými kompetencemi v tomto jazyce, jak poznamenávají Power – Power (2004, s. 335).

Autoři jedné australské studie zabývající se komunikací neslyšících prostřednictvím SMS došli k závěru, že právě technologie umožňující tento typ komunikace byla první technologií, jež zbořila komunikační bariéry mezi neslyšícími a slyšícími. (Power – Power, 2004, s. 341) Naznačují dokonce, že to byly SMS zprávy, které pomohly neslyšícím začlenit se do většinové společnosti slyšících. (Power – Power, 2004, s. 333) S tímto názorem však polemizují výzkumníci z Japonska, ti se zabývali stejnou problematikou (Okuyama – Iwai, 2011, s. 379), a poukazují mj. na nedostatečné kompetence neslyšících v psaní a čtení,⁵⁰ což jim ztěžuje výše zmiňovanou bezbariérovou komunikaci. Nestačí si totiž pouze osvojit technologii (v našem případě mobilní telefon), ale je třeba si osvojit i jazyk, protože v něm se komunikace prostřednictvím technologií uskutečňuje. (Okuyama – Iwai, 2011, s. 400) Faktem tedy zůstává, že pokud neslyšící chtějí využívat dostupné technologie sloužící ke komunikaci, jsou tak nuceni používat jazyk většiny, tj. psanou formu mluveného jazyka. (Okuyama – Iwai, 2011, s. 376) A jak jsme mohli vidět ze SMS shromážděných v rámci této bakalářské práce, neslyšící potíže s produkcí vyplývající z nedostatečných kompetencí v jazyce neodrazuje od používání komunikačních technologií založených na psané formě jazyka.⁵¹

Součástí práce jsou SMS neslyšících. Jsme si vědomi skutečnosti, že námi nashromážděný materiál nabízí více možností zpracování, avšak vzhledem k tomu, že by přesahovaly rámec této bakalářské práce, jsme je nevyužili. Zmiňme zde ve stručnosti

⁵⁰ Vedle zmiňované nízké gramotnosti mohou být neslyšící limitováni jednoduše i tím, že nemají k dané technologii přístup, nebo s ní neumí zacházet. (Power – Power – Rehling, 2007, s. 291) To také podle našich zkušeností vede např. k tomu, že někteří neslyšící vyššího věku potřebují pomoc při manipulaci s telefonem. To ovšem není problém postihující pouze neslyšící populaci, proto se zde o tom zmiňujeme jen okrajově.

⁵¹ To ukázala i kanadská studie, která provedla výzkum využívání pagerů v neslyšících rodinách a zjistila, že např. pro rodiče bylo důležité pomocí pagerů udržovat kontakt se svými dětmi, a proto je nemohly odradit jejich jazykové problémy. (Akamatsu – Mayer – Farrelly, 2006, s. 127)

alespoň některé. Zajímavé okruhy pro lingvistickou analýzu vyčlenila např. Hladká (2005) ve své práci o soukromé korespondenci. Data využila jako zdroj poznání teritoriální, sociální a funkční diferenciací současné češtiny, kdy sledovala mj. jevy obecné češtiny, vliv nespisovnosti a zkoumala z hlediska sociolingvistiky, jak se liší čeština psaná autory různého věku, pohlaví a vzdělání. Nasbíraný materiál použila také jako zdroj poznání pravopisných tendencí a jako materiálový zdroj pro lexikologický výzkum (např. pro sledování neologismů či procesu univerbizace). Tím jsme naznačili možné další směry, kterými by se mohl ubírat výzkum komunikace prostřednictvím SMS u neslyšících.

Doufáme, že i tato práce přispěla dalším střípkem k utváření obrazu o současném stavu psané češtiny českých neslyšících. Situace v tomto směru totiž stále není uspokojivá, proto věříme, že další výzkumy v této oblasti napomohou v budoucnu zlepšit jazykové i komunikační kompetence neslyšících.

Seznam literatury

- AKAMATSU, C. – MAYER, C. – FARRELLY, S. An Investigation of Two-Way Text Messaging Use With Deaf Students at the Secondary Level. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 2006, vol. 11, no. 1, pg. 120 – 131.
- BARTOŠOVÁ, H. *Předložky v psané češtině českých neslyšících*. Praha: Univerzita Karlova, 2010. Bakalářská práce.
- ČECHOVÁ, M. *Vyjadřování prostorových vztahů v psané češtině neslyšících*. Praha: Univerzita Karlova, 1999. Diplomová práce.
- ČECHOVÁ, M. – KRČMOVÁ, M. – MINÁŘOVÁ, E. *Současná stylistika*. Praha: Lidové noviny, 2008.
- ČERMÁK, F. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Univerzita Karlova, 2007.
- ČÍŽKOVÁ, K. *Osobní zájmena v psané češtině neslyšících*. Praha: Univerzita Karlova, 2010. Bakalářská práce.
- ČMEJRKOVÁ, S. Čeština v síti: Psanost či mluvenost? (O stylu e-mailového dialogu) *Naše řeč*, 1997, roč. 80, č. 5, s. 225 – 247.
- HAŠOVÁ, L. Lásky jedné esemesky. *Naše řeč*, 2002, roč. 85, č. 4, s. 207 – 212.
- HAVRÁNEK, B. – JEDLIČKA, A. *Stručná mluvnice česká*. Praha: Fortuna, 2002.
- HLADKÁ, Z. Pravopis v současné korespondenci mladých lidí (na materiálu tradičních dopisů, e-mailů a SMS). *Naše řeč*, 2006, roč. 89, č. 2, s. 73 – 88.
- HLADKÁ, Z. Kompoziční stereotypy a dopisové formule v současné korespondenci mládeže. In ČMEJRKOVÁ, S. – SVOBODOVÁ, I. (eds.): *Oratio et ratio. Sborník k životnímu jubileu Jiřího Krause*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2005b, s. 131 – 141.
- HLADKÁ, Z. a kol. *Čeština v současné soukromé korespondenci: dopisy, e-maily, SMS*. Brno: Masarykova univerzita, 2005.
- HLADKÁ, Z. – ŠMILAUER, I. K specifickým rysům elektronické komunikace. In HOSKOVEC, T., SOVA, R., ŠEFČÍK, O. (eds.): *Teorie a empirie: Bichla pro Krčmovó*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 151 – 162.
- HOFFMANNOVÁ, J. Čeština v současné soukromé korespondenci (dopisy, e-maily, esemesky). In HASIL, J. (ed.) *Přednášky z XLVI. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: Univerzita Karlova, 2003, s. 57 – 70.
- HOFFMANNOVÁ, J. – KRAUS, J. *Písemnosti v našem životě*. Praha: Fortuna, 1996.

HRUBÝ, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. I. díl. Praha: FRPSP, 1997.

HUDÁKOVÁ, A. Helena nechce hada – čeština českých neslyšících. *Čeština doma a ve světě*, 2002, roč. 10, č. 2-3, s. 125 – 130.

JELÍNEK, M. Styl epistolární. In KARLÍK, P. – PLESKALOVÁ, J. – RUSÍNOVÁ, Z. (eds.): *Pocita Dušanu Šlosarovi. Sborník k 65. narozeninám*. Boskovice: Albert, 1995, s. 126 – 137.

KOMORNÁ, M. *Psaná čeština českých neslyšících - čeština jako cizí jazyk*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008.

LUKÁŠ, I. *SMS mánie*. Praha: Computer Press, 2002.

MACUROVÁ, A. ... protože já bavím spolu vypravovat (Komunikace v dopisech českých neslyšících). *Slovo a slovesnost*, 1995, roč. 56, č. 1, s. 23 – 33.

MACUROVÁ, A. Nová slova já neznám. Slovo (a jazyk) v dopisech neslyšících Čechů. *Čeština doma a ve světě*, 1998, roč. 6, č. 2, s. 109 – 112.

MACUROVÁ, A. Předpoklady čtení. In BRADÁČOVÁ, Z. (ed.) *Četba sluchově postižených*. Praha: FRPSP, 2000, s. 35 – 42.

MACUROVÁ, A. Lingvistika a cesty ke gramotnosti neslyšících. Výzkum českého znakového jazyka a komunikace neslyšících na Filosofické fakultě UK. *Speciální pedagogika*, 2007, roč. 17, č. 1-2, s. 49 – 61.

OKUYAMA, Y. – IWAI, M. Use of Text Messaging by Deaf Adolescents in Japan. *Sign Language Studies*, 2011, vol. 11, no. 3, pg. 375 – 407.

POLÁKOVÁ, M. *Čtení s porozuměním? (Čeští neslyšící a české texty)*. Praha: Univerzita Karlova, 2000. Diplomová práce.

POLÁKOVÁ, M. Čtení s porozuměním a čeští neslyšící. *Speciální pedagogika*, 2001, roč. 11, č. 4, s. 207 – 219.

POLÁKOVÁ, M. Specifické strategie využívané neslyšícími respondenty v testech čtenářských dovedností. *Čeština doma a ve světě*, 2002, roč. 10, č. 2-3, s. 168 – 173.

POWER, M. – POWER, D. Everyone Here Speaks TXT: Deaf People Using SMS in Australia and the Rest of the World. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 2004, vol. 9, no. 3, pg. 333 – 343.

POWER, M. – POWER, D. – HORSTMANHOF, L. Deaf People Communicating via SMS, TTY, Relay Service, Fax, and Computers in Australia. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 2007, vol. 12, no. 1, pg. 80 – 92.

POWER, D. – POWER, M. – REHLING, B. German Deaf People Using Text Communication: Short Message Service, TTY, Relay Services, Fax, and E-mail. *American Annals of the Deaf*, 2007, vol. 152, no. 3, pg. 291 – 301.

Pravidla českého pravopisu. Olomouc: FIN, 1994.

Příruční slovník češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

RACKOVÁ, M. *České sloveso v psaných projevech českých neslyšících*. Praha: Univerzita Karlova, 1996. Diplomová práce.

RICHTEROVÁ, K. *Vyjadřování času v psané češtině českých neslyšících*. Praha: Univerzita Karlova, 2008.

SOURALOVÁ, E. Recepce psaného textu jedinci se sluchovým postižením. *Knížnica*, 2006, č. 2, s 3 – 7.

STRNADOVÁ, V. *Současné problémy české komunity neslyšících. I. Hluchota a jazyková komunikace*. Praha: Univerzita Karlova, 1998.

ŠEBESTA, K. *Od jazyka ke komunikaci: didaktika českého jazyka a komunikační výchova*. Praha: Karolinum, 1999.

ŠEBKOVÁ, H. *Psaná čeština českých neslyšících v internetové komunikaci*. Praha: Univerzita Karlova, 2008. Diplomová práce.

WAGNEROVÁ, J. *Kategorie rodu v češtině českých neslyšících*. Praha: Univerzita Karlova, 2008. Diplomová práce.

ZIEBEKEROVÁ, W. *Interference z českého znakového jazyka do psané češtiny českých neslyšících*. Praha: Univerzita Karlova, 2008. Diplomová práce.

ZÝKOVÁ, M.: Sloveso v psané češtině neslyšící mládeže. *Speciální pedagogika*, 1997, roč. 7, č. 3, s. 16 – 25.

Elektronický zdroj

CZTN [online]. [cit. 9. 4. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://www.cztn.cz>>.

Seznam příloh

Příloha 1 – Korpus CZTN

Příloha 2 – Korpus SOUKR